

(ed. L. Cohn, post R. Khazarzar)
Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 1.
Berlin: Reimer, 1896 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 202–257.

Περί γενεσεως Αβελ
και ων αυτος τε και ο αδελφος
αυτου Καιν ιερουργουσιν

I

1. "Καὶ προσέθηκε τεκεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ" (Gen. 4, 2). ἢ τινὸς πρόσθεσις ἀφαίρεσις ἐστὶν ἐτέρου, ὡς ἀριθμητικῆς μορίων, καὶ ψυχῆς λογισμῶν. εἰ δὴ τὸν Ἄβελ προστίθεσθαι φατέον, τὸν Κάιν ἀφαιρεῖσθαι νομιστέον. ἵνα δὲ μὴ τὸ τῶν ὀνομάτων ἀσύνηθες ἐπισκοτῆ πολλοῖς, τὴν ἐμφαινομένην φιλοσοφίαν ἀκριβοῦν ὡς ἂν οἶόν τε ἢ πειρασόμεθα. 2. δύο τοίνυν δόξας εἶναι συμβέβηκεν ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις, τὴν μὲν τῷ νῶ πάντα ἐπιγράφουσιν ὡς ἡγεμόνι τῶν ἐν τῷ λογίζεσθαι ἢ αἰσθάνεσθαι ἢ κινεῖσθαι ἢ ἴσχεσθαι, τὴν δὲ τῷ θεῷ ἐπομένην ὡς αὐτοῦ δημιουργίαν οὖσαν· τῆς μὲν προτέρας ἐκτύπωσις ἐστὶν ὁ Κάιν καλούμενος κτήσις παρὰ τὸ πάντα κεκτηῖσθαι δοκεῖν, τῆς δὲ ἐτέρας ὁ Ἄβελ, ἵ ἐρμηνεύεται γὰρ ἀναφέρων ἐπὶ θεόν. 3. ἀμφοτέρως μὲν οὖν τὰς δόξας ὠδίνει μία ψυχὴ· ἀνάγκη δὲ αὐτάς, ὅταν ἀποκηθῶσι, διακριθῆναι συνοικεῖν γὰρ πολεμίους ἄχρι παντὸς ἀμήχανον. ἕως μὲν οὖν οὐκ ἔτεκεν ἢ ψυχὴ τὸ φιλόθεον δόγμα τὸν Ἄβελ, διητᾶτο τὸ φίλαυτον ὁ Κάιν <ἐν> αὐτῇ· ὅποτε δὲ τὴν πρὸς τὸ αἴτιον ὁμολογίαν ἐγέννησε, τὴν πρὸς τὸν δοκησίσοφον νοῦν ἐξέλιπε.

II

4. δηλώσει δὲ ἐναργέστερον ταῦτα καὶ τὸ τῆ ὑπομονῆ χρησιμωδηθὲν Ῥεβέκκα (Gen. 25, 21 ss.). τὰς γὰρ μαχομένας δύο φύσεις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ συλλαβοῦσα καὶ ἐκατέραν ἄκρως φαντασιωθεῖσα κατὰ τὴν τῆς φρονήσεως ἐπικέλευσιν, ἀνασκιρτώσας αὐτάς ἰδοῦσα καὶ τινα τοῦ μέλλοντος πολέμου δι' ἀκροβολισμῶν προάγωνα ποιουμένας, ἰκετεύει τὸν θεόν, τί τέ ἐστὶ τὸ πάθος αὐτῆ παραστῆσαι καὶ τίς ἂν ἴασις αὐτοῦ γένοιτο· ὁ δὲ πυνθανομένη φησὶ "δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου ἐστὶ" – τὸ μὲν πάθος τοῦτο, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ γένεσις –, ἀλλὰ "καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται" – ἢ ἴασις ἤδε, διασταλῆναι καὶ χωρισθῆναι ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων καὶ μηκέτι τὸν αὐτὸν χῶρον οἰκῆσαι. 5. προσθεὶς οὖν ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ καλὸν δόγμα τὸν Ἄβελ ἀφεῖλεν αὐτῆς δόξαν ἄτοπον τὸν Κάιν. καὶ γὰρ Ἀβραὰμ ἐκλιπὼν τὰ θνητὰ "προστίθεται τῷ θεοῦ λαῶν" (Gen. 25, 8), καρπούμενος ἀφθαρσίαν, ἴσος ἀγγέλοις γεγονώς· ἀγγελοὶ γὰρ στρατός εἰσι θεοῦ, ἀσώματοι καὶ εὐδαίμονες ψυχαί· ὁ τε ἀσκητὴς τὸν αὐτὸν τρόπον Ἰακώβ λέγεται προστίθεσθαι τῷ βελτίονι (Gen. 49, 33), ὅτε ἐξέλιπε τὸ χεῖρον. 6. ὁ δὲ αὐτομαθοῦς ἐπιστήμης ἀξιοθεὶς Ἰσαὰκ ἐκλείπει μὲν καὶ αὐτὸς ὅσον σωματοειδὲς αὐτοῦ τῇ ψυχῇ συνύφαντο, προστίθεται δὲ καὶ προσκληροῦται οὐκέθ' ὡς οἱ πρότεροι λαῶν, "γένει" δέ, καθάπερ φησὶ Μωυσῆς (Gen. 35, 29)· γένος μὲν γὰρ ἐν τὸ ἀνωτάτω, λαὸς δὲ ὄνομα πλειόνων· 7. ὅσοι μὲν οὖν μαθήσει καὶ διδασκαλίᾳ προκόψαντες ἐτελειώθησαν, προσκληροῦνται πλείοσιν· οὐ γὰρ ὀλίγος ἐστὶν ἀριθμὸς τῶν ἐξ ἀκοῆς καὶ ὑψηγῆσεως μανθανόντων, οὐδὲ λαὸν ὠνόμασεν· οἱ δὲ ἀνθρώπων μὲν ὑψηγῆσις ἀπολελοιπότες, μαθηταὶ δὲ εὐφυεῖς θεοῦ γεγονότες, τὴν ἄπονον ἐπιστήμην ἀνειληφότες, εἰς τὸ ἀφθαρτον καὶ τελεώτατον γένος μετανίστανται κληρον ἀμείνων τῶν ἢ προτέρων ἐνδεδεγμένοι, ὧν ὁ Ἰσαὰκ θιασώτης ἀνωμολόγηται.

III

8. δηλοῖ δὲ καὶ ἕτερον τοιοῦτον *** νοῦν ἀθάνατον. εἰσὶ δὲ οὐδὲ ἀνωτέρω προαγαγῶν εἶδη μὲν καὶ γένη πάντα ὑπερπτῆναι παρεσκευάσεν, ἴδρυσεν δὲ πλησίον ἑαυτοῦ, καθὰ καὶ Μωυσῆς ᾧ φησὶ "σὺ δὲ αὐτοῦ

στηθι μετ' ἐμοῦ" (Deut. 5, 31). ἡνίκα γοῦν τελευτᾶν ἔμελλεν οὗτος, οὐκ ἐκλιπὼν προστίθεται ὡσπερ οἱ πρότεροι μήτε πρόσθεσιν μήτε ἀφαίρεσιν κευρωκῶς, ἀλλὰ "διὰ ῥήματος" τοῦ αἰτίου μετανίσταται (Deut. 34, 5), δι' οὗ καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐδημιουργεῖτο· ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν σοφὸν ἰσότημον κόσμῳ ὁ θεὸς ἡγεῖται τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος καὶ τὸν τέλειον ἀπὸ τῶν περιγείων ἀνάγων ὡς ἑαυτὸν. **9.** οὐ μὴν οὐδέ, ὅτε τοῖς περιγείοις χρήσας αὐτὸν εἴασεν ἐνομιλεῖν, ἄρχοντας ἢ βασιλέως κοινήν τινα ἀρετὴν ἀνήπτεν αὐτῷ, καθ' ἣν ἀνά κράτος ἡγεμονεύσει τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἀλλ' εἰς θεὸν αὐτὸν ἐχειροτόνει πᾶσαν τὴν περὶ τὸ σῶμα χώραν καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς νοῦν ὑπήκοα καὶ δούλα ἀποφήνας· "δίδωμι γὰρ σε" φησὶ "θεὸν Φαραῶ" (Exod. 7, 1)· θεὸς δὲ ἔλλειψιν ἢ πρόσθεσιν οὐκ ἀνέχεται πλήρης καὶ ἰσαίτατος ὢν ἑαυτῷ. **10.** παρὸ καὶ τὴν ταφὴν λέγεται μηδὲ εἰς εἰδέναι τούτου (Deut. 34, 6)· τίς γὰρ ἂν γένοιτο ἰκανὸς τὴν πρὸς τὸν ὄντα μετανάστασιν ψυχῆς τελείας κατανοῆσαι; οὐδὲ αὐτὴν οἶμαι τὴν τοῦθ' ὑπομένουσαν εἰδέναι τὴν βελτίωσιν αὐτῆς, ἅτε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐπιθειάζουσιν· τῷ γὰρ εὐπάσχοντι συμβούλω ὁ θεὸς περὶ ὧν μέλλει χαρίζεσθαι οὐ χρῆται, μὴ προλαβόντι δὲ τὰς εὐεργεσίας ἀφθόνους εἴωθεν ὀρέγειν. τοιοῦτόν ἐστι τὸ προσθεῖναι θεὸν γένεσιν ἀγαθοῦ τελείου διανοίᾳ· τὸ δὲ ἀγαθὸν ὁσιότης ἐστίν, ἧς ὄνομα Ἄβελ.

IV

11. "Καὶ ἐγένετο Ἄβελ ποιμὴν προβάτων, Κάιν δὲ ἦν ἐργαζόμενος τὴν γῆν" (Gen. 4, 2). τί δήποτε πρεσβύτερον εἰσαγαγὼν τοῦ Ἄβελ τὸν Κάιν νυνὶ τὴν τάξιν μετατέθεικεν, ὡς τοῦ νεωτέρου μεμνησθαι πρότερον κατὰ τὴν τῶν βίων προαίρεσιν; εἰκὸς γὰρ ἦν τὸν μὲν πρεσβύτατον πρότερον ἐπὶ γεωργίαν ἐλθεῖν, τὸν δὲ νεώτερον αὐτίς ἐπὶ τὴν τῶν θρεμμάτων ἐπιμέλειαν. **12.** ἀλλὰ γὰρ οὐ τὰ εἰκότα καὶ πιθανὰ ἰ Μωυσεῖ ἀσπάζεται, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀκραιφνῆ μεταδιώκει· καὶ ὅταν γε μόνος ἰδίᾳ τῷ θεῷ προσέρχεται, μετὰ παρησίας φησὶ μὴ εἶναι εὐλόγος – ἴσον τῷ μὴ τῶν εὐλόγων καὶ πιθανῶν ἐφίεσθαι – , πεπονθέναι δὲ τοῦτο πρὸ τῆς ἐχθῆς καὶ τρίτης, ἀφ' οὗ τὸν θεὸν ἄρξασθαι διαλέγεσθαι ὡς θεράποντι αὐτῷ (Exod. 4, 10). **13.** τοῖς μὲν γὰρ εἰς τὸν τοῦ βίου σάλον καὶ κλύδωνα παρεληλυθόσιν ἐπινηχομένοις ἀνάγκη φορεῖσθαι, μηδενὸς ἐχυροῦ τῶν ἐπιστήμης ἐνελημμένοις, εἰκότων δὲ καὶ πιθανῶν ἠρητημένοις· τῷ δὲ θεοῦ θεραπευτῇ πρεπῶδες ἀληθείας περιέχεσθαι, τὴν τῶν εὐλόγων εἰκαστικὴν καὶ ἀβέβαιον μυθοποιίαν χαίρειν ἑώντι. **14.** τί οὖν καὶ τὸ ἐν τούτοις ἀληθές; κακίαν ἀρετῆς χρόνῳ μὲν εἶναι πρεσβυτέραν, δυνάμει δὲ καὶ ἀξιωματι νεωτέραν. ὅταν μὲν οὖν ἡ γένεσις ἀμφοῖν εἰσάγηται, προεκτρέχεται ὁ Κάιν· ὅταν δὲ ἐπιτηδεύσεων σύγκρισις ἐξετάζηται, φθανέτω ὁ Ἄβελ. **15.** γενομένῳ γὰρ τῷ ζῳῷ συμβέβηκεν εὐθύς ἔτ' ἐκ σπαργάνων, ἄχρις ἂν ἡ νεωτεροποιὸς ἀκμῆς ἡλικία τὸν ζέοντα φλογμὸν τῶν παθῶν σβέσῃ, συντρόφους ἔχειν ἀφροσύνην ἀκολασίαν ἀδικίαν φόβον δειλίαν, τὰς ἄλλας συγγενεῖς κῆρας, ὧν ἐκάστην ἀνατρέφουσι καὶ συναύξουσι τιτθαὶ καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἐθῶν καὶ νομίμων εὐσέβειαν μὲν ἐλαυνόντων δεισιδαιμονίαν δὲ πρᾶγμα ἀδελφὸν ἀσεβείᾳ κατασκευαζόντων εἰσηγήσεις καὶ θέσεις. **16.** ὅταν δὲ ἤδη παρηβήσῃ καὶ ἡ τῶν παθῶν παλμώδης νόσος χαλάσῃ, καθάπερ νηνεμίας ἐπιγενομένης, ἄρχεται τις γαλήνην ἄγειν ὅψ' καὶ μόλις βεβαιότητι ἀρετῆς ἰδρυθεῖς, ἢ τὸν ἐπάλληλον καὶ συνεχῆ σεισμόν, βαρύτερον κακὸν ψυχῆς, ἐπράνουν. οὕτως μὲν δὴ τὰ χρόνου πρεσβεῖα οἴσεται κακία, τὰ δὲ ἀξιωματος καὶ τιμῆς καὶ εὐκλείας ἢ ἀρετῆς. **17.** πιστὸς δὲ τούτου μάρτυς ὁ νομοθέτης αὐτός· τὸν γὰρ ἀφροσύνης ἐπώνυμον Ἡσαῦ εἰσαγαγὼν χρόνῳ πρεσβύτερον τῷ γενέσει μὲν νεωτέρῳ ἐπωνύμῳ δὲ ἀσκήσεως τῶν καλῶν Ἰακώβ χαρίζεται τὰ πρεσβεῖα· ὁ δὲ οὐ πρότερον αὐτὰ φέρεσθαι ἰ διαγνώσεται, ἢ καθάπερ ἐν ἀγῶνι τὸν ἀντίπαλον ἀπειπεῖν χεῖρας ὑπ' ἀσθενείας καθέντα καὶ τὰ βραβεῖα καὶ τὸν στέφανον παραχωρῆσαι τῷ πόλεμον ἄσπονδον καὶ ἀκήρυκτον πρὸς τὰ πάθη πεποιημένῳ. **18.** "ἀπέδοτο" γὰρ φησὶ "τὰ πρωτότοκία τῷ Ἰακώβ" (Gen. 25, 33), ὁμολογήσας ἄντικρυς, ὅτι τὰ δυνάμει πρῶτα καὶ κατ' ἀρετὴν τίμια φαύλου μὲν ἐστὶν οὐδενός, μόνου δὲ τοῦ σοφίας ἐραστοῦ, καθάπερ καὶ αὐλὸς καὶ λύρα καὶ τὰ ἄλλα μουσικῆς ὄργανα μόνου τοῦ μουσικοῦ.

V

19. περὶ δὲ τοῦ δόγματος τούτου καὶ νόμον ἀναγράφει πάνυ καλῶς καὶ συμφερόντως τιθεῖς. ἔχει δὲ ὡδε· "ἐὰν γένωνται ἀνθρώπῳ δύο γυναῖκες, μία αὐτῶν ἡγαπημένη καὶ μία μισουμένη, καὶ τέκωσιν αὐτῷ ἢ ἡγαπημένη καὶ ἢ μισουμένη καὶ γένηται ὁ υἱὸς τῆς μισουμένης πρωτότοκος, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἢ

ἂν κληροδοτῆ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, οὐ δυνήσεται πρωτοτοκεῦσαι τῷ υἱῷ τῆς ἡγαπημένης ὑπεριδῶν τὸν υἱὸν τῆς μισουμένης τὸν πρωτότοκον, ἀλλὰ τὸν πρωτότοκον υἱὸν τῆς μισουμένης ἐπιγνώσεται δοῦναι αὐτῷ διπλᾶ ἀπὸ πάντων ὧν ἂν εὑρεθῇ αὐτῷ, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀρχὴ τέκνων αὐτοῦ καὶ τούτῳ καθήκει τὰ πρωτοτόκια” (Deut. 21, 15-17). **20.** ἐπίγνωθι, ὦ ψυχὴ, καὶ γνώρισον, τίς ἐστὶν ἡ μισουμένη καὶ τίς ὁ τῆς μισουμένης υἱός, καὶ εὐθύς αἰσθήσῃ, ὅτι ἄλλῳ μὲν οὐδενί, μόνῳ δὲ τούτῳ καθήκει τὰ πρεσβεία. ἰ δύο γὰρ ἡμῶν ἐκάστῳ συνοικοῦσι γυναῖκες ἐχθραὶ καὶ δυσμενεῖς ἀλλήλαις, τῶν ζηλοτυπίας τὸν ψυχικὸν οἶκον ἀναπιμπλάσαι φιλονεικιῶν· τούτων τὴν μὲν ἑτέραν ἀγαπῶμεν χειροῆθη καὶ τιθασὸν καὶ φιλάτην καὶ οἰκειοτάτην αὐτοῖς νομίζοντες, καλεῖται δὲ ἡδονή· τὴν δὲ ἑτέραν ἐχθαίρομεν ἀτίθασον ἀνήμερον ἐξηγριωμένην πολεμιωτάτην ἡγούμενοι, ὄνομα δὲ [καὶ] ταύτης ἐστὶν ἀρετὴ. **21.** ἡ μὲν οὖν προσέρχεται πόρνης καὶ χαμαιτύπης τὸν τρόπον τεθρυμμένη, κεκλασμένῳ τῷ βαδίσματι ὑπὸ τρυφῆς τῆς ἄγαν καὶ χλιδῆς, σαλεύουσα τὸ ὄφθαλμῷ, οἷς τὰς τῶν νέων ἀγκιστρεύεται ψυχάς, θράσος μετ’ ἀναισχυντίας ἐμβλέπουσα, τὸν ἀυχένα ἐπαίρουσα, πλεόν τῆς φύσεως ἑαυτὴν ἐνορθιάζουσα, σεσαυῖα καὶ κιχλίζουσα, περιέργῳ ποικιλίᾳ τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας ἀναπεπλεγμένη, ὑπογεγραμμένη τὴν ὄψιν, ἐγκεκαλυμμένη τὰς ὀφρῦς, θερμολουσίαις ἐπαλλήλοις ἰ χρωμένη, ἔρευθος εἰργασμένη, πολυτελεῖς ἐσθῆτας ἐπληθισμένας ἄκρως ἀμπεχομένη, περιβραχιόνια καὶ περιαισχύνια καὶ ὅσα ἄλλα χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν δημιουργηθέντα κόσμος ἐστὶ γυναικεῖος περικαθειμένη, μύρων εὐωδιστάτων ἀποπνέουσα, τὴν ἀγορὰν οἰκίαν νομίζουσα, τριοδίτις σοβάς, χῆται γνησίου κάλλους τὸ νόθον μεταδιώκουσα. **22.** συνομαρτοῦσι δὲ αὐτῇ τῶν συνηθεστάτων πανουργία προπέτεια ἀπιστία κολακεία φενακισμὸς ἀπάτη ψευδολογία ψευδορκία ἀσέβεια ἀδικία ἀκολασία, ὧν ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμῶν χοροῦ στᾶσά φησι πρὸς τὸν νοῦν τάδε: “εἰσὶν, ὦ οὗτος, θησαυροὶ πάντων ἀγαθῶν ὅσα ἀνθρώπεια παρ’ ἐμοί – τὰ γὰρ θεῖα ἐν οὐρανῷ –, ὧν ἐκτὸς οὐδὲν εὐρήσεις· τούτους, ἢ ἐθέλης μοι συνοικεῖν, τοὺς θησαυροὺς ἀναπετάσασα χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἐνότων ἀφθονωτάτην εἰσαεὶ παρέξω. **23.** βούλομαι δὲ σοὶ προειπεῖν τὸ πλῆθος τῶν ταμιευομένων ἀγαθῶν, ἵνα κἂν συναινῆς ἐκὼν ἀσμενίζης, κἂν ἀποστρέφῃ μὴ ἀγνοῶν ἀρνη· ἀνεσίς ἐστὶ παρ’ ἐμοὶ καὶ ἄδεια καὶ ἐκεχειρία καὶ πόνων ἀμελετησία καὶ χρωμάτων ποικιλία καὶ κλάσεις ἐμμελέσταται φωνῆς, σιτία πολυτελῆ καὶ ποτά, ὁσμῶν ἡδίστων παμπληθεῖς διαφοραὶ, συνεχεῖς ἔρωτες, ἀπαιδαγώγητοι παιδιαὶ, μίξεις ἀνεξέταστοι, ἀνουθέτητοι λόγοι, ἔργα ἀνυπεύθυνα, ἀφρόντιστος βίος, μαλακώτατος ὕπνος, κόρος ἀπλήρωτος. **24.** ἐὰν οὖν ἐθελήσῃς σὺν ἐμοὶ ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς, ἐκ πάντων εὐτρεπίσασά σοι τὰ ἀρμόζοντα δωρήσομαι, συνεπισκοποῦσα τί ἂν φαγῶν ἢ πίων γανωθείης ἢ τί τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδῶν ἢ τοῖς ὠσίν ἀκούσας ἢ μυκτῆρσιν ὀσφρόμενος ἦσθείης· ἐλλείψει δὲ οὐδὲν ὧν ἂν ἐπιθυμήσῃς, πλείω γὰρ τῶν ἀναλισκομένων εὐρήσεις τὰ γεννώμενα. **25.** φυτὰ γὰρ ἐστὶν ἐν τοῖς λεχθεῖσι θησαυροῖς ἀειθαλῆ, βλαστάνοντα καὶ τίκτοντα καρποὺς ἐπαλλήλους, ὡς τὴν τῶν ὠραίων καὶ νέων ἀκμὴν ἐπιτρέχειν καὶ καταλαμβάνειν τοὺς ἤδη πεπανθέντας· πόλεμος οὐδὲ εἰς ἐμφύλιος ἢ ξενικός τὰ φυτὰ ταῦτα πώποτε ἔτεμεν, ἀλλ’ ἀφ’ οὗ τὸ πρῶτον αὐτὰ γῆ παρέλαβεν, ὡσπερ ἀγαθὴ τροφὸς τιθηνεῖται, ῥίζας μὲν οἰοεὶ θεμελίους εἰς τὸ κάτω βαλλομένη κραταιοτάτας, τὸ δὲ ὑπὲρ γῆς ἔρνος οὐρανόμεκας ἀνατείνασα, κλάδους δὲ ἐκφύσασα τῶν ἐν ζώοις χειρῶν καὶ ποδῶν ἀναλογοῦντα μιμήματα, πέταλα δὲ οἶον κόμας σκέπην ἐν ταῦτῳ καὶ κόσμον ἐπανθήσαι παρασκευάσασα, καρποὺς δὲ ἐπὶ τούτοις, ὧν ἕνεκα κάκεῖνα”. ἰ **26.** τούτων ἀκούσασα ἡ ἑτέρα – καὶ γὰρ ἐν ἀποκρύφῳ μὲν ἐν ἐπηκόῳ δὲ εἰστήκει –, δείσασα μὴ ποτε λαθῶν ὁ νοῦς αἰχμάλωτος ἀνδραποδισθεὶς ἀπαχθῆ τοσαύταις δωρεαῖς καὶ ὑποσχέσεσιν, ἔτι καὶ πρὸς τὴν ὄψιν ἐνδὸς εὐ καὶ ποικίλως ἐπὶ ἀπάτη τετεχνευμένην – διὰ γὰρ τῶν περιάπτων καὶ μαγγανειῶν ἐνυττεν, ἐκῆλει, γαργαλισμοὺς ἐνειργάζετο –, παρελθοῦσα ἐξαίφνης ἐπιφαίνεται ἐλευθέρας καὶ ἀστῆς προσφερομένη πάντα, σταθερὸν βᾶδισμα, ἡρεμαιοτάτην ὄψιν, χρῶμα καὶ τὸ αἰδοῦς καὶ τὸ σώματος ἀκιβδηλευτον, ἀψευδὲς ἦθος, ἀνόθευτον βίον, ἀποϊκίλον γνώμην, λόγον οὐ φένακα, διανοίας ὑγιοῦς ἀληθέστατον μίμημα, σχέσιν ἄπλαστον, οὐ σεσοβημένην κίνησιν, μετρίαν ἐσθῆτα, τὸν χρυσοῦ τιμιώτερον φρονήσεως καὶ ἀρετῆς κόσμον. **27.** συνείποντο δὲ αὐτῇ εὐσέβεια ὀσιότης ἀλήθεια θέμις ἀγιστεία εὐορκία δικαιοσύνη ἰσότης εὐσυνθεσία κοινωνία ἐχεθυμία σωφροσύνη κοσμιότης ἐγκράτεια πρᾶότης ὀλιγοδεία εὐκολία αἰδῶς ἀπραγμοσύνη ἀνδρεία γενναιοτής εὐβουλία προμήθεια φρόνησις προσοχή διόρθωσις εὐθυμία χρηστότης ἡμερότης ἡπιότης φιλάνθρωπία μεγαλοφροσύνη μακαριότης ἀγαθότης· ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα λέγοντα τὰ τῶν κατ’ εἶδος ἀρετῶν ὀνόματα. **28.** αὐταὶ παρ’ ἐκάτερα στᾶσαι μέσῃ αὐτῇ ἐδορυφόρουν· ἡ δὲ σχῆμα τὸ σὺνηθες ἑαυτῇ λαβοῦσα λόγων ἤρξατο τοιῶνδε: “τὴν τερατουργὸν καὶ μάχλον καὶ μυθολόγον εἶδον ἡδονὴν τραγικώτερον ἐνεσκευασμένην καὶ λιπαρῶς θαμινά σοι προσομιλοῦσαν, ὥστε – εἰμὶ γὰρ μισοπόνηρος φύσει –, δείσασα μὴ λάθῃς ἀπατηθεὶς καὶ

συναινέσας κακοῖς μεγίστοις ὡς ὑπερβάλλουσιν ἀγαθοῖς, ἠξίωσα τὰ προσόντα τῆ γυναικί μετὰ πάσης ἀληθείας προειπεῖν, ἵνα μηδὲν ἀγνοίᾳ τῶν συμφερόντων ἀπωσάμενος ἀβούλητον ἐμπορεύσῃ κακοπραγίαν. **29.** τὴν μὲν οὖν σκευὴν ἢ κέχρηται πᾶσαν ἀλλοτρίαν ἴσθι· τῶν γὰρ εἰς γνήσιον κάλλος οὐδὲν οἰκείον ἐξ ἑαυτῆς ἐπιφέρεται, περιήπτται δὲ δίκτυα καὶ πάγας ἐπὶ τῆ σῆ θήρα, νόθην καὶ κίβδηλον εὐμορφίαν, ἃ προϊδόμενος, ἦν εὖ φρονήσης, ἀτελῆ τὴν ἄγραν αὐτῇ παρασκευάσεις· ὀφθαλμοὺς μὲν γὰρ φανεῖσα ἠδύνει, ὧτα δὲ φθεγξαμένη λιγαίνει, ψυχὴν δὲ τὸ πλείστων ἄξιον κτῆμα καὶ διὰ τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων μερῶν πέφυκε λυμαίνεσθαι. τῶν δὲ περὶ αὐτὴν ἃ μὲν ἔμελλεν ἀκούσαντί σοι ἰ προσηγῆ γενήσεσθαι διεξήλθε, τὰ δὲ ἄλλα ὅσα μὴ ῥαστώνην εἶχεν ἀμύθητα ὄντα ἐθελοκακοῦσα ἐπεκρύψατο, οἷς οὐκ ἂν τινα συναινέσειν εὐχερῶς προσεδόκησεν. **30.** ἐγὼ δὲ καὶ ταῦτα ἀπαμφιάσασα ἀναδείξω καὶ οὐ μιμησομαι τρόπους ἡδονῆς, ὡς ὅσα μὲν ἐπαγωγὰ ἐστὶν ἐν ἐμοὶ μόνᾳ ἐπιδείξασθαι, τὰ δὲ ἔχοντα δυσκολίαν συσκιᾶσαι καὶ περιστεῖλαι, ἀλλὰ τούναντίον τὰ μὲν τέρψιν ἐξ ἑαυτῶν καὶ χαρὰν ἐνδιδόντα ἠσυχάσω, εἰδυῖα ὅτι φωνὴν ῥήξει τὴν δι' ἔργων, τὰ δ' ἐπαχθῆ καὶ δυσυπομόνητα κυρίως ἐρμηνεύσω τοῖς ὀνόμασι γυμνοῖς κἂν μέσῳ τιθεῖσα αὐτά, ὡς ἐκδηλον τὴν ἐκάστου φύσιν καὶ τοῖς ἀμυδρῶς ὀρῶσι προφαίνεσθαι· τῶν γὰρ ἡδονῆς μεγίστων ἀγαθῶν τὰ παρ' ἐμοὶ μέγιστα δοκοῦντα εἶναι κακὰ καλλίω καὶ τιμιώτερα τοῖς χρωμένοις ἐξελεγχθήσεται. **31.** πρὶν δὲ περὶ τῶν ἰδίων ἄρξασθαι, ὅσα ἂν ἐνδέχεται τῶν ὑπ' ἐκείνης ἠσυχασθέντων ὑπομνήσω· εἰποῦσα γὰρ περὶ ὧν ἐθησαυρίσατο χρωμάτων φωνῶν ἀτμῶν χυλῶν ποιότητων δυνάμεων τῶν κατὰ ἀφῆν καὶ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ τῷ τῆς ἀκροάσεως ἐφηδύνασα προσαγωγῶ τὰς ἄλλας νόσους καὶ κήρας ἑαυτῆς οὐκ ἐμήνυσεν, αἷς ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνα αἰρούμενος χρῆσι, ἵνα αὐρὰ τινὸς ὠφελείας ἐπαρθεῖς ἐντὸς ἀρκύων ληφθῆς. **32.** ἴσθι οὖν, ὦ οὔτος, ὅτι γενόμενος φιλήδονος πάντ' ἔσει ταῦτα· πανοῦργος θρασὺς ἀνάρμοστος ἄμικτος δύσχρηστος ἐκθεσμος ἀργαλέος ἀκρόχολος ἀνεπίσχετος φορτικὸς ἀνουθέτητος εὐχερῆς κακότεχνος ἀδιάγωγος ἄδικος ἄνισος ἀκοινώνητος ἀσύμβατος ἄσπονδος πλεονέκτης κακονομώτατος ἄφιλος ἄοικος ἄπολις στασιώδης ἄτακτος ἀσεβῆς ἀνίερος ἀνίδρυτος ἄστατος ἀνοργίαστος βέβηλος ἐναγῆς βωμολόχος ἀλάστωρ παλαμναῖος ἀνελεύθερος ἀπότομος θηριώδης ἀνδραποδῶδης δειλὸς ἀκόλαστος ἄκοσμος αἰσχροουργὸς αἰσχροπαθὴς ἀχρώματος ἄμετρος ἄπληστος ἀλαζῶν δοκησίσοφος αὐθάδης βάναστος βάσκανος φιλεγκλήμων δύσερις διάβολος χαῦνος ἀπατεῶν ἀγύρτης εἰκαῖος ἀμαθὴς ἀναίσθητος ἀσύμφωνος [ἄπιστος] ἀπειθὴς ἀφηνιαστὴς γόης εἴρων κέρκωψ δυσυπονόητος δυσώνυμος δυσεύρετος δυσέφικτος ἐξώλης κακόνους ἀσύμμετρος ἀκαιρολόγος μακρήγορος ἀδολέσχος ἀερόμυθος κόλαξ νωθὴς ἀπερίσκεπτος ἀπροόρατος ἀπρονόητος ὀλίγωρος ἀπαράσκευος ἀπειρόκαλος ἰ πλημμελὴς σφαλλόμενος διαπίπτων ἀδιοίκητος ἀπροστασίαστος λίχνος ἀγόμενος διαρρέων ἐνένδοτος δολιώτατος διχόνους δίγλωσσος ἐπίβουλος ἐνεδρευτικὸς ῥαδιουργὸς ἀδιόρθωτος ἐνδεὴς αἰεὶ ἀβέβαιος ἀλήτης ἐπτοημένος φορᾶ χρώμενος εὐεπιχείρητος ἐπιμανὴς ἀψίκωρος φιλόζωος δοξοκόπος βαρῦμηνις βαρῦσπλαγχνος βαρῦθυμος βαρυπενθὴς δυσόργητος ψοφοδεὴς ὑπερθετικὸς μελλητὴς ὑποπτος ἄπιστος δύσλυτος καχυπόνους δύσελις ἀρίδακρος ἐπιχαιρέκακος λελυττηκῶς παρακεκομμένος ἀδιατύπτωτος κακομήχανος αἰσχροκερδὴς φίλαυτος ἐθελόδουλος ἐθέλεχθρος δημοκόπος κακοικονόμος σκληραύχην θηλυδρία ἐξίτηλος ἐκκεχυμένος σκωπτικὸς τρώκτης ἠλίθιος βαρυδαιμονίας ἐμπεφορημένος ἀκράτου. **33.** τοιαῦτα τῆς περικαλλοῦς καὶ περιμαχήτου ἡδονῆς ἐστὶ τὰ μεγάλα μυστήρια· ἅπερ ἐκοῦσα ἀπεκρύψατο δέει τοῦ μὴ γνόντα σε ἀποστραφῆναι τὴν εἰς τὸ αὐτὸ σύννοτον αὐτῆς. τῶν δὲ παρ' ἐμοὶ θησαυριζομένων ἀγαθῶν τὸ πλῆθος ἢ μέγεθος τίς ἂν ἀξίως εἰπεῖν δυνηθείη; ἰ ἴσασιν οἱ κεκοινωνηκότες ἤδη καὶ οἷς ἴλεως ἢ φύσις πάλιν γινώσκονται κληθέντες εἰς μετουσίαν θοίνης, οὐκ ἐξ ἧς αἰ γαστρὸς ἡδοναὶ πιμπλαμένης τὸ σῶμα παινύουσιν, ἀλλ' ἀφ' ἧς διάνοια ἐντρεφομένη καὶ ἐγχορεύουσα ἀρεταῖς γήθει τε καὶ εὐφραίνεται.

VI

34. διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ τὸ πάλαι λεχθέν, ὅτι πέφυκεν ἐξ ἑαυτῶν φωνὴν ἀφιέναι, κἂν ἠσυχάζηται, τὰ ὅσα ἄτε ὄντως ἀγαθὰ, τὸν περὶ αὐτῶν ἰ λόγον ἐῷ· οὐδὲ γὰρ ἥλιος ἢ σελήνη χηρῶσιν ἐρμηνέως, ὅτι τὸν σύμπαντα κόσμον, ὁ μὲν ἡμέρας, ἡ δὲ νυκτὸς ἀνασχόντες, φωτὸς ἐμπιπλάσιν· ἀλλ' ἐστὶν αὐτοῖς ἢ ἐπίλαμψις ἀμάτρυρος πίστις ὀφθαλμοῖς ὧτων ἐναργεστέρῳ κριτηρίῳ βεβαιουμένη. **35.** τὸ δὲ δοκοῦν τῶν παρ' ἐμοὶ μάλιστα δυσκολίαν ἔχειν καὶ χαλεπότητα οὐδὲν ὑποστειλαμένη μετὰ παρηρησίας λέξω· καὶ γὰρ τοῦτο που φαντασίᾳ μὲν κατὰ τὴν πρόχειρον ἐντευξίν ἀργαλέον εἶναι δοκεῖ, μελέτη δὲ ἥδιστον καὶ ἐξ ἐπιλογισμοῦ συμφέρον. ἐστὶ δὲ ὁ ῥαστώνης ἐχθρὸς πόνος, πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθόν,

προσφερόμενος τὸν ἀκήρυκτον πρὸς ἡδονὴν πόλεμον· ἀρχὴν γάρ, εἰ δεῖ τὰληθῆς εἰπεῖν, παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀρετῆς ἀπάσης ὁ θεὸς ἀνέδειξεν ἀνθρώποις πόνον, οὗ χωρὶς τῶν καλῶν παρὰ τῷ θνητῷ γένει συνιστάμενον οὐδὲν εὐρήσεις. **36.** καθάπερ γὰρ ἄνευ φωτὸς ἀμήχανον ἰδεῖν, μήτε χρωμάτων μήτε ὀμμάτων ἱκανῶν ὄντων πρὸς τὴν δι' ὄψεως ἀντίληψιν – δεσμὸν γὰρ ἀμφοῖν προὔπειργάσατο τὸ φῶς ἢ φύσις, ᾧ συνάγεται καὶ ἀρμόζεται πρὸς χρῶμα ὀφθαλμός, ἐπὶ σκότους δὲ ἢ δύνამις ἀνωφελῆς ἑκατέρου –, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων ἀντιλαμβάνεσθαι ἀδυνατεῖ μὴ προσχρησάμενον ὥσπερ φωτὶ συνεργῶ τῷ πόνῳ· μέσος γὰρ διανοίας ἰδρυθεὶς καὶ οὐ διάνοια ὀρέγεται καλοῦ, τὸ μὲν ἔνθεν τὴν δὲ ἔνθεν ἐπισπασάμενος ἑκατέρῃ χειρὶ φιλίαν καὶ συμφωνίαν αὐτὸς ἀγαθὰ τέλεια ἐργάζεται.

VII

37. ὁποῖον γὰρ ἂν ἐθέλης ἐλοῦ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τοῦθ' εὐρήσεις πόνῳ περιγινόμενόν τε καὶ βεβαιούμενον· εὐσέβεια καὶ ὁσιότης ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐκ ἄνευ θεραπείας θεοῦ τυχεῖν αὐτῶν δυνάμεθα, θεραπεία δὲ ταῖς ἐν πόνοις φιλοτιμίαις συνέζευκται· φρόνησις καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη καλαὶ πᾶσαι καὶ τέλεια ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐ τῇ ῥαστώνῃ ταῦτα ληπτὰ, ἀγαπητὸν δέ, εἰ συνεχέσι ταῖς ἐπιμελείαις ἐξευμενισθήσονται· τὴν πρὸς θεὸν καὶ ἀρετὴν ἀρέσκειαν ὥσπερ τινὰ ἔντονον καὶ σφοδρὰν ἀρμονίαν οὐ δυναθὲν τὸ πάσης ψυχῆς ὄργανον ἐνεγκεῖν ἀνείθη καὶ ἐχαλάσθη πολλάκις, ὡς ἀπὸ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰς μέσας καταβῆναι τέχνας· ἀλλ' ὅμως κὰν ταῖς μέσαις πολὺς ὁ κάματος. **38.** ἴδε τοὺς τῶν ἐγκυκλιῶν καὶ τῶν λεγομένων προπαιδευμάτων ἀσκητὰς ἅπαντας· ἴδε τοὺς γεωπόνους καὶ ὅσοι τὸν βίον ἐκ τινῶν ἐπιτηδεύσεων πορίζουσιν· οὗτοι τῶν φροντίδων οὐ μεθ' ἡμέραν οὐ νύκτωρ ἀφίστανται, ἀλλ' αἰεὶ καὶ πανταχοῦ τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο χειρὶ καὶ ποδὶ καὶ ἰπάσῃ δυνάμει κακοπαθοῦντες οὐ παύονται, ὡς καὶ θάνατον ἀντικαταλλάττεσθαι πολλάκις.

VIII

39. ἀλλ' ὥσπερ τοῖς ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν ἴλεων σπουδάζουσι λαβεῖν θεραπευτέον ἐξ ἀνάγκης τὰς ψυχῆς ἀρετάς, οὕτως καὶ τοῖς ἴλεων τὸ σῶμα ἔχειν προαιρουμένοις θεραπευτέον ὑγίειαν καὶ τὰς συγγενεῖς αὐτῇ δυνάμεις, καὶ διὰ τὴν θεραπείαν μετ' ἀνηνύτων καὶ ἀπαύστων πόνων οἷς φροντὶς εἰσέρχεται τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμεων, ἐξ ὧν συνεκρίθησαν. **40.** πάντ' οὖν ὀρᾶς τὰ ἀγαθὰ ἐκ πόνου καθάπερ ἐκ ῥίζης μιᾶς ἐκτεφυκῶτα καὶ βλαστάνοντα· ὃν μήποτε ὑπομείνης μεθέσθαι, λήσῃ γὰρ ἅμ' αὐτῷ καὶ σωρὸν ἀθρόον ἀγαθῶν μεθέμενος. ὁ μὲν γὰρ τοῦ σύμπαντος ἡγεμὼν οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου καὶ ἔχει καὶ παρέχει οἷς ἂν ἐθέλη τὰ ἀγαθὰ μετὰ πάσης εὐμαρείας, ἐπεὶ καὶ τὸν τοσοῦτον κόσμον ἄνευ πόνων πάλαι μὲν εἰργάζετο, νυνὶ δὲ καὶ εἰσαεὶ συνέχων οὐδέποτε λήγει – θεῷ γὰρ τὸ ἀκάματον ἀρμολιώτατον –, θνητῷ δὲ οὐδενὶ κτήσιν ἀγαθοῦ δίχα πόνων ἢ φύσις δεδώρηται, ἵνα καὶ ταύτῃ τὸ μακάριον ἐν τοῖς οὔσι μόνον ὁ θεὸς εὐδαιμονίζηται.

IX

41. δοκεῖ γὰρ μοι πόνος τὴν αὐτὴν προσφέρεισθαι δυνάμιν τροφῆ· καθάπερ γοῦν αὕτη τὸ ζῆν ἐξήρηκεν ἑαυτῆς συναρτήσασα καὶ τὰ ἐν τῷ ζῆν ἅπαντα ἔργα τε καὶ πάθη, οὕτως καὶ πόνος ἐκκεκρέμακεν ἑαυτοῦ τὰ ἀγαθὰ. ὥσπερ οὖν τοῦ ζῆν τοῖς γλιχομένοις τροφῆς οὐκ ἀμελητέον, οὕτως τοῖς τῶν ἀγαθῶν κτήσεως ἐφιεμένοις πόνου προνοητέον· ὁ γὰρ πρὸς τὸ ζῆν τροφή, τοῦτο πρὸς τὸ καλὸν πόνος· ἐνὸς οὖν ὄντος αὐτοῦ μηδέποτε ὀλιγορήσης, ἵνα τὰ πάντα ἀγαθὰ ἀθρόα καρπώσῃ. **42.** οὕτως καὶ γενέσει νεώτερος ὢν πρεσβύτερος νομισθήσῃ καὶ τῶν πρεσβείων ἀξιωθήσῃ· ἐὰν δὲ βελτιούμενος αἰεὶ πρὸς τέλος ἀφίκη, οὐ μόνον σοὶ τὰ πρεσβεῖα ὁ πατήρ ἀλλὰ καὶ τὰ πατρῶα χαριεῖται πάντα, καθάπερ καὶ τῷ τὰς ἔδρας τοῦ πάθους καὶ βάσεις πτερνίζοντι Ἰακώβ, ὃς ὠμολόγησεν ὁ ἔπαθεν εἰπὼν “ὅτι ἠλέησέ με ὁ θεός, καὶ ἔστι μοι πάντα” (Gen. 33, 11), δογματικῶς ἅμα καὶ παιδευτικῶς· ἐν γὰρ τῷ τοῦ θεοῦ ἐλέῳ τὰ πάντα ὀρμεῖ.

X

43. μεμάθηκε δὲ ταῦτα παρὰ τῷ πάππῳ τῆς ἑαυτοῦ παιδείας Ἀβραάμ, ὃς τῷ πανσόφῳ Ἰσαὰκ δίδωσι τὰ ὑπάρχοντα πάντα (Gen. 25, 5), οὐδὲν ὑπολειπόμενος τῶν ὑπαρκτῶν τοῖς νόθοις καὶ πλαγίοις τῶν παλλακῶν λογισμοῖς, ἀλλὰ μικρὰ χαρίζεται καὶ μικροῖς ἐκείνοις· τὰ μὲν γὰρ ὑπαρκτά, αἱ τέλειοι ἀρεταί, μόνου τοῦ τελείου καὶ γνησίου κτήματα, τὰ δὲ μέσα τῶν καθηκόντων ἐφαρμόττει καὶ τοῖς ἰατελέσι μέχρι τῶν ἐγκυκλίων προπαιδευμάτων ἐλθοῦσιν, ὧν Ἄγαρ καὶ Χεττοῦρα κατάρχουσιν, ἢ μὲν Ἄγαρ παροίκησις, ἢ δὲ Χεττοῦρα θυμῶσα· 44. ὁ γὰρ τοῖς ἐγκυκλίσις μόνους ἐπανέχων παροικεῖ σοφία, οὐ κατοικεῖ, καθάπερ τινὰ ὁδμὴν ἠδεῖαν ἐκ τῆς περὶ τὴν θεωρίαν γλαφυρότητος ἐπιπέμπων τῇ ψυχῇ· τροφῶν δὲ οὗτος, οὐκ ὁσμῶν, δεῖται πρὸς τὸ ὑγιαίνειν· ὄσφρησιν δὲ ὑπὲρ τὴν γεύσεως καθάπερ βασιλίδος προγευστρίδα ὑπήκοον λέγεται ἢ φύσις εὐμηχάνως δημιουργήσαι· τὰς δὲ ἡγεμονίδας πρὸ τῶν ἀρχομένων ἀεὶ θεραπευτέον καὶ τὰς αὐτόχθονας πρὸ τῶν παροίκων ἐπιστήμας.” 45. ταῦτα ἀκούσας ὁ νοῦς ἀποστρέφεται μὲν ἡδονὴν, ἀρμόζεται δὲ ἀρετῇ, τὸ κάλλος ἀπλαστον καὶ γνήσιον καὶ ἱεροπρεπέστατον αὐτῆς κατανοήσας. τότε καὶ γίνεται ποιμὴν προβάτων, τῶν κατὰ ψυχὴν ἀλόγων δυνάμεων ἡνίοχος τε καὶ κυβερνήτης, οὐκ ἔων αὐτὰς ἀτάκτως φέρεσθαι καὶ πλημμελῶς δίχα ἐπιστάτου καὶ ἡγεμόνος, ἵνα μὴ καθάπερ τινὰ ἀπροστασίαστον καὶ ἀνεπιτρόπευτον ὄρφανίαν ὑποστάντες ἐρημίᾳ συμμάχων οἱ ἀφηνιασταὶ τρόποι παραπόλωνται.

XI

46. οἰκειότατον γοῦν ὁ ἀσκητῆς ὑπολαβὼν ἀρετῇ τὸ ἔργον ὑπομένει “ποιμαίνειν τὰ πρόβατα Λάβαν” (Gen. 30, 36), τοῦ χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ συνόλως ἀψύχοις σώμασιν ἐγκειμένου, καὶ οὐχ ἅπαντα ἀλλὰ “τὰ ὑπολειφθέντα”. τί δὲ τοῦτ’ ἐστὶ; διττὸν εἶναι ἐπέφυκε τὸ ἄλογον, τὸ μὲν παρὰ τὸν αἰροῦντα λόγον, ὡς ἄλογον τὸν ἀφρονά φασί τινες, τὸ δὲ κατ’ ἐκτομὴν λόγου, ὡς τῶν ζώων τὰ μὴ λογικά. 47. τὰς μὲν οὖν ἀλόγους αὐτοῦ φορὰς, λέγω δὲ τὰς παρὰ τὸν αἰροῦντα λόγον δυνάμεις, οἱ υἱοὶ Λάβαν “τριῶν ἡμερῶν ἀποστάντες ὁδὸν” (ibid.) τημελοῦσι, συμβολικῶς ἅπαντα χωρισθέντες τὸν αἰῶνα τοῦ σπουδαίου· τριμερῆς γὰρ ὁ χρόνος, ἐκ παρεληλυθότος καὶ ἐνεστώτος καὶ μέλλοντος συνεστώ· τὰς δὲ καθ’ ἐτέραν ἐκδοχὴν ἀλόγους, οὐχ αἱ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰσὶν ἀλλ’ ὅσαι μὴ λογικαί, ὧν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κοινωνεῖ, ὁ ἀσκητῆς ἐπιμελείας ἀξιῶσει, τὰ σφάλματα αὐταῖς οὐκ ἀπὸ κακίας πανούργου μᾶλλον ἢ ἀπὸ ἀμαθίας ἀναγώγου προσγεγεννησθαι νομίζων. 48. ἀμαθία μὲν οὖν, ἀκούσιον καὶ κοῦφον πάθος, θεραπείαν οὐ δύσεργον ἔχει διδασκαλίαν· πανουργία δὲ, ἐκούσιον ψυχῆς ἀρρώστημα, χαλεπὴν εἰ καὶ μὴ πάντως ἀνίατον ἐργάζεται τὴν ἀποτροπὴν. ἄτε οὖν παρὰ πανσόφῳ ἰ πατρὶ παιδευθέντες οἱ τοῦδε υἱεῖς, κἂν εἰς τὸ Αἰγύπτιον φιλοπαθὲς σῶμα καταβῶσι καὶ τῷ σκεδαστῇ τῶν καλῶν ἐντύχῳσι Φαραῶ, ὃς βασιλεὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ συγκρίτου ζώου, μηδὲν καταπλαγέντες τῆς ἀφθόνου παρασκευῆς ὁμολογήσουσιν, ὅτι “ποιμένες προβάτων εἰσὶν, οὐ μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν” (Gen. 47, 3).

XII

49. καίτοι γε οὐκ ἂν τις ἐπ’ ἀρχῇ καὶ δυναστεία τοσοῦτον αὐχημά ποτε αὐχήσαι, ὅσον ἐπὶ τῷ ποιμένες εἶναι οἱ ἄνδρες οὗτοι. τοῖς μέντοι δυναμένοις λογίζεσθαι σεμνότερον βασιλείας ἐστὶ τὸ ἔργον, ἰσχύσαι, καθάπερ πόλεως ἢ χώρας, σώματός τε καὶ αἰσθήσεων καὶ γαστροῦ καὶ τῶν μετὰ γαστέρα ἡδονῶν καὶ παθῶν τῶν ἄλλων καὶ γλώττης καὶ συνόλως ἅπαντος τοῦ συγκρίματος εὐτόνως καὶ σφόδρα ἐρρωμένως καὶ πάλιν ἐπιεικῶς ἀφηγήσασθαι· πῆ μὲν γὰρ ἐπανιέναι δεῖ καθάπερ ἡνίοχον τοῖς ὑπεξευγμένοις τὰς ἡνίας, πῆ δὲ ἀντισπᾶν καὶ ἀναχαιτίζειν, ὅποτε πλείων ἢ πρὸς τὰ ἐκτὸς ῥύμη καὶ φορὰ σὺν ἀφηνιασμῷ γίνοιτο. 50. ἄγαμαι καὶ τοῦ θεομοφύλακος Μωυσέως, ὃς μέγα καὶ λαμπρὸν ἡγούμενος τὸ ποιμαίνειν περιῆψεν ἑαυτῷ τὸ ἔργον· τῶν γὰρ τοῦ περιττοῦ Ἰσθῶ ἐπιστατεῖ καὶ ἀφηγεῖται δογμάτων, ἄγων αὐτὰ ἀπὸ τῶν ὀχλικῶν τῆς πολιτείας σπουδασμάτων εἰς ἐρημίαν τοῦ μὴ ἀδικεῖν· “ἦγε γὰρ τὰ πρόβατα ὑπὸ τὴν ἐρημον” (Exod. 3, 1). 51. παρὸ καὶ ἀκολουθεῖ “βδέλυγμα Αἰγυπτίων εἶναι πάντα προβάτων ποιμένα” (Gen. 46, 34)· τὸν γὰρ κυβερνήτην καὶ ὑφηγητὴν τῶν καλῶν ὀρθὸν λόγον βδελύττεται πᾶς φιλοπαθῆς, καθάπερ οἱ τῶν παιδῶν ἀφρονέστατοι τοὺς διδασκάλους καὶ

παιδαγωγούς και πάντα νουθετητήν και σωφρονηστήν λόγον. Μωυσής δὲ “τὰ βδελύγματα Αἰγύπτου θύσειν τῷ θεῷ” (Exod. 8, 26) φησί, τὰς ἀρετάς, ἄμωμα και προεπωδέστατα ἱερεῖα, ἃ βδελύττεται πᾶς ἄφρων. ὥστ’ εἰκότως ὁ τὰ ἄριστα ἐπὶ θεὸν ἀναφέρων Ἄβελ ποιμὴν κέκληται, ὁ δὲ ἐφ’ ἑαυτὸν και τὸν ἴδιον νοῦν γῆς ἐργάτης ὁ Κάιν. τί δὲ ἐστὶ τὸ γῆν ἐργάζεσθαι (Gen. 4, 2), διὰ τῶν προτέρων βιβλίων ἐδηλώσαμεν.

XIII

52. “Και ἐγένετο μεθ’ ἡμέρας, ἤνεγκε Κάιν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ κυρίῳ” (Gen. 4, 3). δύο ἐγκλήματα τοῦ φιλαύτου· ἐν μὲν τὸ “μεθ’ ἡμέρας” ἀλλ’ οὐκ εὐθὺς εὐχαριστήσαι θεῷ, ἕτερον δὲ τὸ “ἀπὸ τῶν καρπῶν” ἀλλὰ μὴ ἀπὸ τῶν πρώτων ἰ καρπῶν, ὧν σύνθετον ὄνομα πρωτογεννήματα. ἑκατέραν δὲ τῶν αἰτιῶν ἐρευνήσωμεν, και προτέραν γε τὴν προτέραν τῇ τάξει. 53. φθάνοντας και προεκτρέχοντας δεῖ πράττειν τὰ καλὰ τῶν ἔργων βραδυτῆτα και μέλλησιν ἐκποδῶν ποιουμένους· ἔργον δὲ ἄριστον ἢ πρὸς τὸ πρῶτον καλὸν ἀνυπέρθετος ἀρέσκεια. διὸ και προστέτακται “ἐὰν εὕξη εὐχὴν, μὴ χρονίσης ἀποδοῦναι αὐτήν” (Deut. 23, 21). εὐχὴ μὲν οὖν ἐστὶν αἰτησις ἀγαθῶν παρὰ θεοῦ, ἢ δὲ πρόσταξις τυχόντα τῶν ἐλπισθέντων στεφανῶσαι θεόν, μὴ ἑαυτόν, και εἰ οἶόν τε ἀχρόνως και ἀμελλητὶ στεφανῶσαι. 54. τῶν δὲ μὴ κατορθούντων ἐν τούτῳ οἱ μὲν διὰ λήθην ὧν εὐ πεπόνθασι μεγάλου κτήματος εὐχαριστίας ἐσφάλησαν, οἱ δὲ ὑπὸ σφοδρᾶς οἰήσεως ἑαυτοὺς τῶν συμβεβηκότων ἀγαθῶν αἰτίους ἐνόμισαν, ἀλλ’ οὐ τὸ ὄντως αἴτιον, τρίτοι δ’ εἰσὶν οἱ τούτων μὲν κουφότερον ἀμάρτημα τῶν δὲ προτέρων βαρύτερον δρῶσιν· ἀναγράφοντες γὰρ αἴτιον τῶν καλῶν τὸν ἡγεμόνα νοῦν φασὶν εἰκότως τυχεῖν αὐτῶν, εἶναι γὰρ φρόνιμοι και ἀνδρεῖοι και σώφρονες και δίκαιοι, ὥστε ἄξιοι διὰ ταῦτα και παρὰ θεῷ χαρίτων νομισθῆναι.

XIV

55. πρὸς ἕκαστον οὖν ὁ ἱερός λόγος ἀντιταχθεὶς φησὶ πρῶτῳ τῷ μνήμην μὲν ἀνηρηκότι λήθην δὲ ζωπυροῦντι· “μὴ φαγῶν, ὧ οὗτος, και ἐμπλησθεὶς και οἰκίας καλὰς οἰκοδομήσας και κατοικήσας και τῶν προβάτων σου και βοῶν ἀυξηθέντων και ἀργυρίου και χρυσοῦ και πάντων ὅσα σοὶ ἐστὶ πληθυνθέντων ὑψωθῆς τῇ καρδίᾳ και ἐπιλάθῃ κυρίου τοῦ θεοῦ σου” (Deut. 8, 12-14). πότε οὖν οὐκ ἐπιλήθη θεοῦ; ὅταν μὴ ἐπιλάθῃ σεαυτοῦ· μεμνημένος γὰρ τῆς ἰδίου περὶ πάντα οὐδενείας μεμνήση και τῆς τοῦ θεοῦ περὶ πάντα ὑπερβολῆς. 56. τὸν δὲ ἑαυτὸν νομίζοντα τῶν συμβαινόντων ἀγαθῶν αἴτιον σωφρονίζει τὸν τρόπον τούτον· “μὴ εἴπης,” φησὶν “ἢ ἰσχύς μου ἢ τὸ κράτος τῆς χειρὸς μου ἐποίησέ μοι πᾶσαν τὴν δύναμιν ταύτην· ἀλλὰ μνεῖα μνησθήση κυρίου τοῦ θεοῦ σου τοῦ διδόντος σοὶ ἰσχύν ποιῆσαι δύναμιν” (Deut. 8, 17, 18). 57. ὁ δὲ ἀξιόχρεων ἑαυτὸν ὑπολαμβάνων κτήσεως και ἀπολαύσεως ἀγαθῶν χρησμῷ μεταδιδασθῆτω λέγοντι· “οὐχὶ διὰ τὴν δικαιοσύνην σου οὐδὲ διὰ τὴν ὀσιότητα τῆς καρδίας σου εἰσπορεύῃ τὴν γῆν κληρονομήσαι αὐτήν, ἀλλὰ” πρῶτον μὲν “διὰ τὴν ἀνομίαν τῶν ἐθνῶν τούτων”, ὄλεθρον κακίαις ἐπάγοντος θεοῦ, ἔπειθ’ “ἵνα στήσῃ τὴν διαθήκην, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσιν ἡμῶν” (Deut. 9, 5). διαθήκη δ’ ἐστὶ θεοῦ συμβολικῶς ἰ αἱ χάριτες αὐτοῦ, θέμις δὲ οὐδὲν ἀτελὲς αὐτῷ χαρίζεσθαι, ὥστ’ ὀλόκληροι και παντελεῖς αἱ τοῦ ἀγενήτου δωρεαὶ πᾶσαι· ὀλόκληρον δὲ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρετὴ και αἱ κατ’ ἀρετὴν πράξεις. 58. ἐὰν οὖν λήθῃν και ἀχαριστίαν και φιλαυτίαν και τὴν γεννητικὴν τούτων κακίαν ἀνέλωμεν οἰῆσιν, οὐκέτι διαμέλλοντες ὑστεριοῦμεν γνησίου θεραπείας, ἀλλ’ ὑπερτροχάζοντες και ὑπερπηδῶντες τὰ ἐν γενέσει, πρὶν ἀσπᾶσασθαι τι τῶν θνητῶν, ἐντευξόμεθα τῷ δεσπότῃ παρεσκευακότες ἐτοίμους τὰ κελευόμενα ποιεῖν ἑαυτοὺς.

XV

59. και γὰρ Ἀβραάμ μετὰ σπουδῆς και τάχους και προθυμίας πάσης ἐλθὼν παρακελεύεται τῇ ἀρετῇ Σάρρα σπεῦσαι και φυρᾶσαι τρία μέτρα σεμιδάλεως και ποιῆσαι ἐγκρυφίας (Gen. 18, 6), ἥνικα ὁ θεὸς δορυφορούμενος ὑπὸ δυεῖν τῶν ἀνωτάτω δυνάμεων ἀρχῆς τε αὐ και ἀγαθότητος εἰς ὧν ὁ μέσος τριττὰς φαντασίας ἐνειργάζετο τῇ ὀρατικῇ ψυχῇ, ὧν ἑκάστη μεμέτρηται μὲν οὐδαμῶς – ἀπερίγραφος γὰρ ὁ

θεός, ἀπερίγραφοι δὲ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ – , μεμέτρηκε δὲ τὰ ὅλα· ἡ μὲν οὖν ἀγαθότης αὐτοῦ μέτρον ἀγαθῶν ἐστίν, ἡ δὲ ἐξουσία μέτρον ὑπηκόων, ὁ δὲ ἡγεμῶν αὐτὸς ἀπάντων καὶ σωμάτων καὶ ἀσωμάτων, δι’ ὃν καὶ αἱ δυνάμεις κανόνων καὶ παραπηγμάτων λαβοῦσαι λόγον τὰ μεθ’ αὐτὰς ἐσταθμήσαντο. **60.** τὰ δὲ τρία μέτρα ταῦτα καλὸν ἐν ψυχῇ ὡσπερ φυραθῆναί τε καὶ συνενεχθῆναι, ἵνα πεισθεῖσα τὸν ἀνωτάτω εἶναι θεόν, ὃς ὑπερέκρυψε τὰς δυνάμεις ἑαυτοῦ καὶ χωρὶς αὐτῶν ὀρώμενος καὶ ἐν αὐταῖς ἐμφαινόμενος, δέξεται χαρακτῆρας ἐξουσίας τε καὶ εὐεργεσίας αὐτοῦ καὶ τῶν τελείων μύστις γενομένη τελετῶν μηδενὶ προχείρως ἐκλαλή τὰ μυστήρια, ταμειομένη δὲ αὐτὰ καὶ ἐχεμυθοῦσα ἐν ἀπορρήτῳ φυλάττη· γέγραπται γὰρ ἰ “ἐγκρυφίας ποιεῖν”, ὅτι κεκρύφθαι δεῖ τὸν ἱερόν περὶ τοῦ ἀγενήτου καὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ μύστην λόγον, ἐπεὶ θείων παρακαταθήκην ὀργίων οὐ παντός ἐστι φυλάξαι.

XVI

61. τὸ γὰρ τῆς ἀκράτορος ψυχῆς νᾶμα ἔξω ῥέον διὰ στόματός τε καὶ γλώττης πάσαις ἀκοαῖς ἐπαντλεῖται, ὧν αἱ μὲν εὐρυχώρους δεξαμενάς ἔχουσαι τὸ ἐπεισχεόμενον φυλάττουσιν, αἱ δὲ διὰ στενότητα πόρων ἀδυνατοῦσιν ἄρδεσθαι· τὸ δ’ ὑπερβλύζον ἀκατασχέτως ἐκχεόμενον σκίδνεται πάντη, ὡς ὑπαναπλεῖν καὶ ἐπινῆχεσθαι τὰ κεκρυμμένα καὶ φορυτοῦ τρόπον εἰκαίου τὰ πάσης ἄξια σπουδῆς μετὰ συρμού καταφέρεσθαι. **62.** παρὸ μοι δοκοῦσιν ὀρθῶς βεβουλευθῆναι οἱ πρὸ τῶν μεγάλων τούτων τὰ μικρὰ μυστήρια μνηθέντες· “ἔπεισαν γὰρ τὸ σταῖς αὐτῶν, ὃ ἐξήνεγκαν ἐξ Αἰγύπτου, ἐγκρυφίας ἀζύμους” (Exod. 12, 39), τουτέστι τὸ ἀτίθασον καὶ ὠμὸν πάθος κατειργάσαντο ὡσπερ τροφήν λόγῳ πεπαίνοντι, καὶ τὸν τρόπον τῆς πεπάνσεως καὶ βελτιώσεως ἐκ τινος θείας κατοκωχῆς γεγεννημένον οὐκ ἐξελάλησαν, ἀλλὰ ἐν ἀποκρύφοις αὐτὸν ἐθησαυρίσαντο, οὐκ ἐπαρθέντες τῇ τελετῇ, ὑπενδόντες δὲ καὶ ταπεινωθέντες τὸ αὐχημα.

XVII

63. πρὸς οὖν εὐχαριστίαν καὶ τιμὴν τοῦ παντοκράτορος εὐζῶνοι καὶ εὐτρεπεῖς ἀεὶ γινώμεθα μέλλησιν παραιτούμενοι. καὶ γὰρ τὸ Πάσχα, τὴν ἐκ παθῶν εἰς ἄσκησιν ἀρετῆς διάβασιν, προστέτακται ποιεῖσθαι “τὰς ὀσφῦς περιεζωσμένους” ἐτοίμως πρὸς ὑπηρεσίαν ἔχοντας, καὶ τὸν σάρκινον ὄγκον, “τὰ ὑποδήματα” λέγω, περιεληφτότας ἀκλινῶς καὶ παγίως ἐστῶσι “τοῖς ποσὶ”, καὶ τὴν παιδείαν “διὰ χειρὸς” ἔχοντας “ράβδον” πρὸς τὴν τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων πάντων ἄπταιστον κατόρθωσιν, καὶ τὸ τελευταῖον “μετὰ σπουδῆς” ἐντραφῆναι (Exod. 12, 11)· διάβασις γὰρ ἐστὶν οὐ θνητὴ, ἐπεὶ τοῦ ἀγενήτου καὶ ἀφθάρτου τὸ Πάσχα εἴρηται· καὶ σφόδρα προσηκόντως· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τῶν καλῶν, ὃ μὴ θεοῦ τε καὶ θεῖον. **64.** ταχέως οὖν αὐτὸ ἀναζήτησον, ὧ ψυχῇ, καθάπερ ὁ ἀσκητῆς Ἰακώβ, ὃς πυνθανομένου τοῦ πατρὸς “τί τοῦτο ὃ ταχὺ εὔρες, ὧ τέκνον;” δογματικῶς ἀποκρίνεται “ὃ παρέδωκε κύριος ὁ θεὸς ἐναντίον ἐμοῦ” (Gen. 27, 20)· πολλῶν γὰρ ἔμπειρος πραγμάτων γεγονῶς ἰ ἠπίστατο, ὅτι ἅ μὲν ἂν διδῶ γενεσις ψυχῇ χρόνῳ μακρῷ βεβαιούται, ὡσπερ οἱ τὰς τέχνας καὶ τὰ τῶν τεχνῶν παραγγέλματα τοῖς μανθάνουσι παραδιδόντες· οὐ γὰρ εὐθύς ὡσπερ οἱ προχέοντες εἰς ἄγγος ἰσχύουσιν ἀποπληρῶσαι τὴν τῶν εἰσαγομένων διάνοιαν· ἐπειδὴν δὲ ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, ὁ θεός, παραδιδῶ τὰς ἐπιστήμας τῷ θνητῷ γένει, παραδίδωσιν ἀχρόνως· οἱ δ’ ἄτε τοῦ μόνου σοφοῦ μαθηταὶ γεγονότες εὐφυεῖς ταχέως τὰς εὐρέσεις ὧν ἐζήτησαν ἔλαβον.

XVIII

65. πρώτη δὲ τῶν εἰσαγομένων ἀρετῆ τὸ διδάσκαλον ὡς ἔνεστι τέλειον ἀτελεῖς μιμῆσθαι γλίχεσθαι. ὁ δὲ διδάσκαλος φθάνει καὶ τὸν χρόνον οὐδ’ ὅτε τὸ πᾶν ἐγέννα συνεργήσαντα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς γινομένῳ τῷ κόσμῳ συνυφίστατο· ὁ γὰρ θεὸς λέγων ἅμα ἐποίει, μηδὲν μεταξὺ ἀμφοῖν τιθείς· εἰ δὲ χρῆ δόγμα κινεῖν ἀληθέστερον, ὁ λόγος ἔργον ἦν αὐτοῦ. λόγου δὲ ὀξυκινήτοτερον οὐδὲν καὶ παρὰ τῷ θνητῷ γένει, παραμείβεται γὰρ ἡ ὀύμη τῶν ὀνομάτων καὶ ὀημάτων τὴν ἐπ’ αὐτοῖς φθάνουσα κατάληψιν. **66.** ὡσπερ οὖν τὰ διὰ κρουσῶν ἐκχεόμενα ἀέναα ῥεῖθρα ἄληκτον ἔχει τὴν φορᾶν,

ἐπικαταλαμβάνοντος αἰεὶ τὴν λῆξιν τοῦ ἐπιόντος ῥεύματος, οὕτως ἢ τοῦ λόγου πλήμμυρα, ὅταν ἄρξηται φέρεσθαι, τῶν ἐν ἡμῖν τῷ ὀξυκινήτοτάτῳ διανοίᾳ, ὃ καὶ τὰς πτηνὰς παραμείβεται φύσεις, συντρέχει. καθάπερ οὖν ὁ ἀγένητος φθάνει πᾶσαν γένεσιν, οὕτως καὶ ὁ τοῦ ἀγενήτου λόγος παραθεῖ τὸν γενέσεως, κἂν ὀξύτατα ἐπὶ νεφῶν καταφέρηται· διὸ καὶ παρρησιάζεται φάσκων· “ἤδη ὄψει, εἰ ἐπικαταλήψεται σε ὁ λόγος μου ἢ οὐ” (Num. 11, 23), ὡς πάντα ἐφθακότος καὶ κατειληφότος τοῦ θεοῦ λόγου. **67.** εἰ δὲ ὁ λόγος ἔφθακε, πολὺ μᾶλλον ὁ λέγων αὐτός, καθάπερ ἐν ἑτέροις μαρτυρεῖ φάσκων· “ὦδε ἐγὼ ἔστηκα ἐκεῖ πρὸ τοῦ σέ” (Exod. 17, 6)· δηλοῖ γὰρ ὅτι πρὸ παντός ὑφέστηκε τοῦ γενομένου καὶ ὁ ἐνταῦθα ὢν κάκει καὶ ἀλλαχόθι καὶ πανταχοῦ πεπληρωκῶς πάντα διὰ πάντων καὶ οὐδὲν ἔρημον ἑαυτοῦ καταλελοιπῶς ὑπάρχει. **68.** οὐ γὰρ φησιν “ὦδε ἐγὼ στήσομαι καὶ ἐκεῖ”, ἀλλὰ καὶ νῦν ὅτε πάρεμι ἔστηκα κατὰ τὸν αὐτὸν ἰ χρόνον κάκειθι, ἀλλ’ οὐ μεταβατικῶς κινούμενος, ὡς τὸν μὲν ἐπιλαμβάνειν τὸν δὲ ἀπολείπειν τόπον, ἀλλὰ τονικῆ χρώμενος τῇ κινήσει. δεόντως οὖν μιμούμενοι τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν οἱ ὑπήκοοι παῖδες ἀμελλητὶ μετὰ σπουδῆς πάσης τὰ καλὰ δρῶσιν, ὧν ἔργον ἐστὶ κάλλιστον ἢ ἀνυπέροθετος θεοῦ τιμῆ.

XIX

69. Φαραὼ δὲ ὁ σκεδαστὴς τῶν καλῶν ἀχρόνων δυνάμεων φαντασίαν οὐχ οἴος τε ὢν δέξασθαι, τὰ ψυχῆς ὄμματα πεπηρωμένος, οἷς μόνοις αἱ ἀσώματοι καταλαμβάνονται φύσεις, οὐδὲ ὠφεληθῆναι δι’ ἀχρόνων ὑπομένει, ἀλλὰ ταῖς ἀψύχοις δόξαις, λέγων δὲ “βατράχοις”, πιεσθεὶς ἤχον καὶ ψόφον ἔρημον καὶ κενὸν πραγμάτων ἀποτελούσαις, εἰπόντος Μωυσέως “τάξαι πρὸς μέ, πότε εὔξομαι περὶ σοῦ καὶ τῶν θεραπόντων σου, ἀφανίσαι τοὺς βατράχους” (Exod. 8, 9), δέον ἐν ἀνάγκαις σφοδραῖς ὄντα εἰπεῖν “εὐθύς εὐχου”, ὑπερτίθεται λέγων “εἰς αὐρίον”, ἵνα διὰ πάντων τὴν ὁμαλότητα τῆς ἀθεότητος διαφυλάξῃ. **70.** τοῦτο σχεδὸν ἅπασι παρακολουθεῖ τοῖς ἐπαμφοτερισταῖς, κἂν μὴ διὰ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ὁμολογῶσιν· ἐπειδὴν γὰρ συμβῆ τι τῶν ἀβουλήτων, ἅτε μὴ πεπιστευκότες παγίως τῷ σωτήρι θεῷ πρότερον καταφεύγουσιν ἐπὶ τὰς ἐν γενέσει βοθησίας, ἰατρούς, βοτάνας, φαρμάκων συνθέσεις, δίαιταν ἠκριβωμένην, τᾶλλα πάνθ’ ὅσα παρὰ τῷ θνητῷ γένει βοηθήματα· κἂν ἄρα εἴπη τις “καταφεύγετε, ὦ μάταιοι, ἐπὶ τὸν μόνον ἰατρὸν ψυχῆς ἀρρωστημάτων μεθέμενοι τὴν ἀπὸ γενέσεως τῆς παθητῆς ψευδῶνυμον ὠφέλειαν”, γελῶσι καὶ χλευάζουσιν ἐπιφωνοῦντες “ταῦτα εἰς αὐρίον”, ὡς οὐδ’ ἂν εἴ τι γένοιτο περὶ τῆς τῶν παρόντων κακῶν ἀποτροπῆς ἰκετεύσοντες τὸ θεῖον. **71.** ἀλλ’ ὅταν γε τῶν ἀνθρωπείων μηδὲν ἀρκῆ, πάντα δὲ εὐρίσκηται καὶ τὰ παιώνια βλαβερά, τῆνικαῦτα ἐξ ἀμμηχανίας πολλῆς, τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ὠφέλειαν ἀπογνόντες, ἄκοντες οἱ δειλαιοὶ καταφεύγουσιν ὄψε καὶ μόλις ἐπὶ τὸν μόνον σωτήρα θεόν· ὃ δ’ ἅτε εἰδὼς τὰ ἐν ἀνάγκαις ἄκυρα οὐκ ἐπὶ πάντων χρῆται τῷ νόμῳ, ἀλλ’ ἐφ’ ὧν καλὸν καὶ συμφέρον χρῆσθαι. πᾶς οὖν λογισμὸς κτήματα ἑαυτοῦ τὰ πάντα ἡγούμενος καὶ ἑαυτὸν προτιμῶν θεοῦ – τὸ γὰρ “μεθ’ ἡμέρας θύειν” τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν – ἔνοχος ὢν ἀσεβείας ἴστω γραφῆ.

XX

72. Καὶ τὸ μὲν πρότερον ἔγκλημα τοῦ Κάιν ἀποχρώντως ἐπεξήλθομεν. τὸ δ’ ἕτερον τοιοῦτον ἦν· τί δήποτε ἀπὸ τῶν καρπῶν, ἀλλ’ οὐκ ἀπὸ ἰ τῶν πρώτων καρπῶν φέρει τὴν ἀπαρχήν; μήποτε διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἵνα τὰ μὲν πρεσβεία γενέσει δῶ, τοῖς δὲ δευτερείοις ἀμείψῃται τὸ θεῖον· ὥσπερ γὰρ εἰσὶ τινες οἱ ψυχῆς προκρίνουσι σῶμα, τῆς δεσποίνης τὸ δοῦλον, οὕτως εἰσὶν οἱ γένεσιν μᾶλλον θεοῦ τετιμῆκασι, πρόσταγμα τεθεικότος τοῦ νομοθέτου, ἵνα “τὰς ἀπαρχὰς τῶν πρωτογεννημάτων τῆς γῆς εἰσφέρωμεν εἰς τὸν οἶκον κυρίου τοῦ θεοῦ” (Exod. 23, 19), ἀλλὰ μὴ ἑαυτοῖς ἐπιγράψωμεν· καὶ γὰρ δίκαιον τῶν τῆς ψυχῆς κινήματων ὅσα πρῶτα ἢ τάξει ἢ δυνάμει θεῷ ὁμολογεῖν. **73.** τὰ μὲν οὖν τῇ τάξει πρῶτα τοιαῦτά ἐστιν, οἷς κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν εὐθύς ἐκοινωνήσαμεν, τροφή αὐξήσις ὄρασις ἀκοή γεῦσις ὄσφρησις ἀφή λόγος νοῦς, μέρη ψυχῆς, μέρη σώματος, αἱ τούτων ἐνέργειαι, συνόλως κινήσεις αὐτῶν καὶ σχέσεις αἱ κατὰ φύσιν· τὰ δὲ ἀξιώματι καὶ δυνάμει τὰ κατορθώματα, αἱ ἀρεταί, αἱ κατ’ ἀρετὰς πράξεις. **74.** δίκαιον οὖν ἀπὸ τούτων ἀπαρχεσθαι. αἱ δὲ ἀπαρχαὶ λόγος ἐστὶν ἐκ διανοίας ἀληθοῦς ἀναπεμπόμενος εὐχαριστητικὸς· τέμνε δὲ αὐτὸν κατὰ τὰς οἰκείας τομάς, ὄνπερ τρόπον ἢ λύρα καὶ τὰ ἄλλα μουσικῆς ὄργανα τέτμηται· τῶν γὰρ ἐν τούτοις φθόγων καὶ καθ’ αὐτὸν ἕκαστος ἤρμουςται

καὶ πρὸς τὴν ἑτέρου συμφωνίαν μάλιστα ὠκειώται καθάπερ καὶ τῶν ἐν γραμματικῇ στοιχείων τὰ λεγόμενα φωνήεντα, ἃ καὶ καθ' αὐτὰ φωνεῖται καὶ σὺν ἑτέροις ὀλόκληρον ἀποτελεῖ φωνήν. 75. πολλὰς γὰρ δυνάμεις αἰσθητικὰς τε καὶ λογικὰς καὶ νοητὰς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἡ φύσις δημιουργήσασα καὶ πρὸς τι τῶν οἰκείων ἐκάστην τείνασα ἔργων καὶ πάλιν πάσας ἀρμοσαμένη δι' ἀναλογίας κοινωνία καὶ συμφωνία τῇ πρὸς ἀλλήλας ὀρθότατα ἂν καὶ ἐφ' ἐκάστη καὶ ἐφ' ἀπάσαις εὐδαιμονίζοιτο.

XXI

76. διόπερ “ἐὰν προσφέρῃς θυσίαν πρωτογεννημάτων”, οὕτως διαίρει, ὡς ὑφηγεῖται ὁ ἱερός λόγος (Lev. 2, 14): “νέα” τὸ πρῶτον, εἶτα “πεφρυγμένα”, ἔπειτα “χίδρα”, καὶ ἐπὶ πᾶσιν “ἐρικτά”. “νέα” μὲν διὰ τὸδε τοὺς τὸν παλαιὸν καὶ γέροντα καὶ μυθώδη χρόνον ἀσπαζομένους, ταχεῖαν δὲ καὶ ἄχρονον θεοῦ δύναμιν μὴ συνεωρακότας ἐκδιδάσκει νέα καὶ ἐπακμάζοντα καὶ ἀνηβῶντα προτρέπων ἐνθύμια λαμβάνειν, ἵνα μὴ παλαιαῖς ἐντρεφόμενοι μυθοποιῶναι, ἵ ἅς ὁ μακρὸς αἰὼν ἐπὶ ἀπάτῃ τοῦ θνητοῦ παραδέδωκε, ψευδοδοξῶσιν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἀεὶ ἀγήρω [νέου] θεοῦ τὰ νέα καὶ καινὰ ἀγαθὰ μετὰ πάσης ἀφθονίας λαμβάνοντες ἐκδιδάσκονται μηδὲν ἠγεῖσθαι παρ' αὐτῶ παλαιὸν ἢ συνόλως παρεληλυθός, ἀλλὰ γινόμενόν τε ἀχρόνως καὶ ὑφεστηκός.

XXII

77. οὗ χάριν καὶ δι' ἑτέρων φησὶν: “ἀπὸ προσώπου πολιῶ ἐξαναστήση, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου” (Lev. 19, 32), ὡς παμμεγέθους διαφορᾶς οὕσης: πολιὸς μὲν γὰρ ὁ μηδὲν ἐνεργῶν ἐστὶ χρόνος, ἀφ' οὗ μετανίστασθαι καὶ ἀποδιδράσκειν δεῖ τὴν μυρίους ἀπατῶσαν ἐκκλίνοντας ὑπόληψιν, ὡς ἄρα τι ποιεῖν οὗτος πέφυκε: πρεσβύτερος δὲ ὁ τιμῆς καὶ γέρωσ καὶ πρεσβείων ἐπάξιος ὢν, ὃν Μωυσὴ τῶ θεοφιλεῖ δοκιμάζειν ἐπιτέτραπται: “οὓς γὰρ σὺ οἶδας,” φησὶν “οὗτοί εἰσι πρεσβύτεροι” (Num. 11, 16), ὡς ἂν μηδεμίαν ἀποδεχομένου νεωτεροποιῶν, ἀλλὰ πρεσβυτέρων καὶ τῆς ἀνωτάτω τιμῆς ἀξίων δογμάτων εἰωθότος ἐρᾶν. 78. ὠφέλιμον μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀρετῆς κτήσιν τελείας, ἀλλὰ τοὶ πρὸς πολιτείαν, καὶ τὸ παλαιαῖς καὶ ὠγυγίοις ἐντρέφεσθαι δόξαις καὶ ἀρχαίαν ἀκοὴν ἔργων καλῶν μεταδίδωκεν, ἅπερ ἱστορικοὶ καὶ σύμπαν τὸ ποιητικὸν γένος τοῖς τε καθ' αὐτοὺς καὶ τοῖς ἔπειτα μνήμη παραδεδώκασιν. ἀλλ' ὅταν γε μὴ προῖδομένοις μηδὲ ἐλπίσασι φέγγος αἰφνίδιον ἐπιλάμψῃ τὸ αὐτομαθοῦς σοφίας, ἡ δὲ τὸ μεμυκὸς ὄμμα ψυχῆς διοίξασα ἀντὶ ἀκροατῶν θεατὰς ἐπιστήμης ἐργάσῃ τὴν ὠκυδρομωτάτην αἰσθήσεων ὄψιν πρὸ τῆς βραδυτέρας ἀκοῆς ἐν διανοίᾳ θεῖσα, μάταιον ἔτι διὰ λόγων ὧτα γυμνάζειν.

XXIII

79. διὸ καὶ λέγεται: “φάγεσθε παλαιὰ καὶ παλαιὰ παλαιῶν, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ ἐκ προσώπου νέων ἐξοίσετε” (Lev. 26, 10), ὡς δέον πολιὸν μὲν μάθημα χρόνῳ μηδὲν ἀρνεῖσθαι πειρωμένους καὶ γράμμασι σοφῶν ἀνδρῶν ἐντυγχάνειν καὶ γνώμας καὶ διηγήσεις ἀρχαιολογούντων παρεῖναι καὶ φιλοπευστεῖν ἀεὶ περὶ τῶν προτέρων καὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, τοῦ μηδὲν ἀγνοεῖν ὄντος ἡδίστου, νέας δὲ ὅταν ἀνατείλῃ βλάστας αὐτοδιδάκτου σοφίας ὁ θεὸς ἐν ψυχῇ, τὰ ἐκ διδασκαλίας εὐθύς περιγράφειν καὶ περισύρειν ὑπονοστοῦντα καὶ ὑπορρέοντα ἐξ ἑαυτῶν: τὸν γὰρ θεοῦ φοιτητὴν ἢ γνώριμον ἢ μαθητὴν ἢ ὅ τί ποτε χρῆ θεμένουσ ὄνομα καλεῖν αὐτὸν ἀμήχανον ἔτι θνητῶν ὑφηγήσεως ἀνέχεσθαι.

XXIV

80. ἔστω δὲ ἡ νέα ψυχῆς ἀκμὴ “πεφρυγμένη”, τουτέστιν, ἵ ὡς πυρὶ χρυσός, λόγῳ δυνατῶ βεβασανισμένη: τοῦ δὲ βεβασανίσθαι καὶ δεδοκιμάσθαι σημεῖον τὸ πεπηγέναι: καθάπερ γὰρ ὁ τῶν τεθηλότων ἀσταχύων καρπός, ἵνα μηκέτι πλαδᾶ, φρύγεται, τοῦτο δ' οὐκ ἄνευ πυρὸς πέφυκε συμβαίνειν, οὕτως καὶ τὴν νέαν πρὸς ἀρετῆς ἀκμὴν ἀνάληψιν δυνατῶ καὶ ἀνικητῶ λόγῳ χρῆ πάγιον

καὶ σταθερωτάτην ἀπεργάζεσθαι· πέφυκε δὲ ὁ λόγος οὐ μόνον πῆττειν ἐν ψυχῇ τὰ θεωρήματα διαρρεῖν αὐτὰ κωλύων, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀλόγου πάθους ὀρμὴν εὐτόνως ἐκλύειν. **81.** ἴδε γέ τοι τὸν ἀσκητὴν Ἰακώβ ἔψοντα αὐτήν, ὅτε καὶ “Ἡσαῦ ἐκλείπων” (Gen. 25, 29) εὐθύς εὐρίσκεται· θεμέλιος γὰρ τῷ φαύλῳ κακία καὶ πάθος, οἷς ἐπερηρισμένος, ὅταν ἐζητημένα καὶ παρειμένα ὑπὸ τοῦ αἰροῦντος αὐτὰ λόγου θεάσθαι, κατὰ τὸ εἶκος ἐκλύεται τοὺς ἰσχύος δεσμούς. **82.** ἔστω δὲ ὁ λόγος μὴ συγκεχυμένος, ἀλλ’ εἰς οἰκείους τετμήσθω τομάς· τὸ “χίδρα ποιῆσαι” τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν ἅπαντι μὲν γὰρ ἀταξίας ἄμεινον ἢ τάξις, μάλιστα δ’ ἐν ὀξύτατα ῥεοῦση φύσει, τῷ λόγῳ.

XXV

διαριετέον οὖν αὐτὸν εἰς κεφάλαια προηγουμένα, τὰ λεγόμενα ἐμπύπτοντα, καὶ ἐφαρμοστέον ἐκάστῳ τὰς οἰκείους κατασκευάς, μιμουμένους τοὺς ἀγαθοὺς τῶν τοξοτῶν, οἱ σκοπὸν τινα προθέμενοι τὰ βέλη πάντα ἐπ’ αὐτὸν ἀφιέναι· πειρῶνται· σκοπῶ μὲν γὰρ τὸ κεφάλαιον, βέλεσι δὲ ἔοικεν ἡ κατασκευή. **83.** οὕτως τὸ πάντων ἄριστον ἐσθημάτων ὁ λόγος ἀρμονίως συνυφαίνεται· καὶ γὰρ τὰ πέταλα τοῦ χρυσοῦ κατατέμνει ὁ νομοθέτης εἰς τρίχας, ὥστε συνυφῆναι τὰ οἰκεία ἐπιμόνως (Exod. 36, 10)· οὕτως ὁ τιμιώτερος χρυσοῦ λόγος ποίκιλμα ὦν ἐκ μυρίων ἰδεῶν ἐπαινετῶς τελεσιουργεῖται, ὅταν ἄχρι τῶν λεπτοτάτων κεφαλαίων τμηθεὶς τρόπον τινὰ νήματος δέξηται καθάπερ κρόκην ἀποδείξεις ἐναρμονίους. **84.** προστέτακται μέντοι καὶ “τὸ ὀλοκαύτωμα δεῖραντας εἰς μέλη διανεῖμαι” (Lev. 1, 6), ὑπὲρ τοῦ πρῶτον μὲν γυμνὴν ἄνευ σκεπασμάτων, ὅσα περιποιούσιν αἱ κεναὶ καὶ ψευδεῖς ὑπολήψεις, τὴν ψυχὴν φανῆναι, εἶτα δέξασθαι διαιρέσεις ἐμμελεῖς· τὸ γὰρ ὅλον καὶ ἐν γένει ἢ ἀρετῇ, ἢ κατὰ εἶδη τὰ προσεχῆ τέμνεται, φρόνησιν καὶ σωφροσύνην ἢ καὶ ἀνδρείαν καὶ δικαιοσύνην, ἵνα τὰς καθ’ ἕκαστον εἰδότες διαφορὰς ἐκούσιον ὑπομένωμεν λατρείαν καὶ καθ’ ὅλα καὶ κατὰ μέρη. **85.** σκοπῶμεν δὲ ὅπως τὴν τε ψυχὴν γυμνάσομεν, μὴ ὀλοσχερέσι καὶ ἀτυπώτοις φαντασίαις ὑποσυγχύτως ἀπατᾶσθαι, τομάς δὲ καὶ διαιρέσεις ποιουμένην τῶν πραγμάτων διακύπτειν εἰς ἕκαστον ἔρευναν μετὰ πάσης ἀκριβείας ληψομένην, τὸν τε λόγον, ὃς [οὐκ] ἀτάκτῳ ῥύμῃ φερόμενος ἀσάφειαν ἐργάσεται, τμηθεὶς δὲ εἰς τὰ οἰκεία κεφάλαια καὶ τὰς εἰς ἕκαστον ἀποδείξεις ὥσπερ ζῶον ἐκ τελείων μερῶν συμπαγεῖς ἀρμοσθήσεται. χρὴ δέ, εἰ μέλλει ταῦτα παρ’ ἡμῖν αὐτοῖς βεβαιουῆσθαι, μελέτην καὶ ἄσκησιν αὐτῶν ποιῆσθαι συνεχῆ· ὡς τό γε ἀψαμένους ἐπιστήμης μὴ ἐπιμείναι ὁμοίον ἐστὶ τῷ γευσασμένους σιτίων ἢ ποτῶν εἰς κόρον κωλυθῆναι τραφῆναι.

XXVI

86. μετὰ τὸ “χίδρα” οὖν ἀρμόττει ποιεῖν “ἐρικτὰ”, τουτέστι μετὰ τὴν διαίρεσιν ἐνδιατρίβειν καὶ ἐνσχολάζειν τοῖς ἐπινοηθεῖσι· συνεχῆς γὰρ ἄσκησις ἐπιστήμην πάγιον ἐργάζεται, ὡς ἀμαθίαν ἀμελετησία· μυριοὶ γοῦν ἀθλήσεως ὄκνω καὶ τὴν ἐκ φύσεως ἰσχύον ἐξέλυσαν, οὓς οὐκ ἐμιμήσαντο οἱ τροφῇ θείᾳ τὴν ψυχὴν τραφέντες τῷ λεγομένῳ μάννα· οὗτοι γὰρ ἤλουν καὶ ἔτριβον αὐτὸ ποιῶντες ἐγκρυφίας (Num. 11, 8), τὸν οὐράνιον ἀρετῆς λόγον ἀνατρίβειν καὶ ἐπιλαίειν ἕνεκα τοῦ τυπῶσαι βεβαιότερον τὴν διάνοιαν ἐγνωκότες. **87.** ὅταν οὖν “νέα” τὴν ἀκμὴν καὶ “πεφρυγμένα” τὸν πεπυρωμένον καὶ ἀνίκητον λόγον καὶ “χίδρα” τὴν τομὴν καὶ διαίρεσιν τῶν πραγμάτων καὶ “ἐρικτὰ” τὴν τριβὴν καὶ μελέτην τῶν ἐπινοηθέντων ὁμολογῆς κατὰ θεόν, πρωτογεννημάτων οἴσεις θυσίαν, ὧν πρῶτων καὶ ἀρίστων ἐγέννησεν ἡ ψυχὴ. κὰν ἡμεῖς μέντοι βραδύνωμεν, αὐτὸς οὐ βραδύνει τοὺς ἐπιτηδεῖους πρὸς θεραπείαν λαβεῖν ἑαυτῶ· “λήψομαι” γὰρ φησὶν “ὑμᾶς ἐμαυτῷ λαὸν ἐμοὶ καὶ ἔσομαι ὑμῶν θεός” (Exod. 6, 7) “καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαός· ἐγὼ εἰμι κύριος” (Lev. 26, 12).

XXVII

88. Τὰ μὲν δὴ τοῦ Κάιν μεθ’ ἡμέρας φέροντος θυσίαν ἐγκλήματα τοιαῦτα ἦν. Ἄβελ δὲ ἤνεγκεν οὐ τὰ αὐτὰ οὐδὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ’ ἀντὶ μὲν ἀψύχων ἔμψυχα, ἀντὶ δὲ νεωτέρων καὶ δευτερείων πρεσβύτερα καὶ πρῶτα, ἀντὶ δὲ ἡσθενηκότων ἐρωμένα καὶ πιότερα· “ἀπὸ γὰρ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν” φησὶ τὴν θυσίαν ποιῆσασθαι (Gen. 4, 4), κατὰ τὸ

ιερώτατον διάταγμα· 89. ἔστι δὲ τοιόνδε· “καὶ ἔσται” ἰ φησὶν “ὡς ἂν εἰσαγάγη σε κύριος ὁ θεὸς σου εἰς τὴν γῆν τῶν Χανααναίων, ὃν τρόπον ὤμοσε τοῖς πατράσι σου, καὶ δῶ σοι αὐτήν, καὶ ἀφελεῖς πᾶν διανοίγον μῆτραν, τὰ ἀρσενικά, τῷ κυρίῳ, πᾶν διανοίγον <μῆτραν> ἐκ τῶν βουκολίων ἐν τοῖς κτήνεσιν ὅσα ἂν γένηταί σοι, τὰ ἀρσενικά, τῷ κυρίῳ. πᾶν διανοίγον μῆτραν ὄνου ἀλλάξεις προβάτω· ἔαν δὲ μὴ ἀλλάξης, λυτρώση αὐτό” (Exod. 13, 11-13). τὸ γὰρ διανοίγον μῆτραν τὸ Ἄβελ δῶρόν ἐστι πρωτότοκον, ὃ πότε καὶ πῶς δεῖ φέρειν ἐρεύνησον. 90. καιρὸς μὲν δὴ ἐπιτηδειότατος, ὅταν εἰσαγάγη σε ὁ θεὸς εἰς τὸν σαλεύοντα λόγον, τὴν τῶν Χανααναίων γῆν, οὐχ ὃν τύχοι τρόπον, ἀλλ’ ὃν ὤμοσεν αὐτός· οὐχ ἵνα σάλον καὶ τροπὴν καὶ κλύδωνα ὧδε κἀκέῖσε φορούμενος ἀστάτως ὑπομένης, ἀλλ’ ἵνα τοῦ σάλου παυσάμενος αἰθρίαν καὶ γαλήνην ἀγάγῃς καὶ ὥσπερ εἰς ὑπόδρομον ἢ ὑφορμον ἢ ναυλοχώτατον λιμένα τὴν ἀρετὴν ἀφικόμενος βεβαίως ἰδρουθῆς.

XXVIII

91. ὅταν δὲ λέγῃ τὸν θεὸν ὁμνῦναι, σκεπτέον εἰ πρὸς ἀλήθειαν ὡς ἐπιβάλλον αὐτῷ τοῦτο ἀποφαίνεται, ἐπεὶ μυρίοις ἔδοξεν ἀνοικεῖον εἶναι· ὄρκου γὰρ ἔννοιά ἐστι μαρτυρία θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητούμενου· θεῶ δὲ οὐδὲν ἀδηλον οὐδὲ ἀμφισβητούμενον, ὃς καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ γνωρίσματα τῆς ἀληθείας ἐναργῶς ἐπιδέδειχε· μάρτυρός γε μὴν οὐδενὸς δεῖται, οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλος θεὸς ἰσότημος αὐτῷ. 92. ἐῷ λέγειν ὅτι ὁ μαρτυρῶν, παρόσον μαρτυρεῖ, κρείττων ἐστὶ τοῦ ἐκμαρτυρουμένου· ὁ μὲν γὰρ δεῖται, ὁ δὲ ὠφελεῖ, τὸ δὲ ὠφελοῦν ἀξιονικότερον ἀεὶ τοῦ δεομένου. ἄμεινον δὲ οὐδὲ ἐπινοῆσαι θέμις τοῦ αἰτίου, ὅποτε οὐδὲ ἴσον αὐτοῦ ἀλλ’ οὐδὲ ὀλίγω καταδεέστερον, ἀλλ’ ὄλω γένει καταβεβηκὸς ἅπαν τὸ μετὰ θεὸν εὐρίσκεται. 93. τοῦ γε μὴν πιστευθῆναι χάριν ἀπιστούμενοι καταφεύγουσιν ἐφ’ ὄρκον ἄνθρωποι· ὁ δὲ θεὸς καὶ λέγων πιστός ἐστίν, ὥστε καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ βεβαιότητος ἕνεκα μηδὲν ὄρκων διαφέρειν. καὶ συμβέβηκε τὴν μὲν ἡμετέραν γνώμην ὄρκω, τὸν δὲ ὄρκον αὐτὸν θεῶ πεπιστώσθαι· οὐ γὰρ δι’ ὄρκον πιστὸς ὁ θεός, ἀλλὰ δι’ αὐτὸν καὶ ὁ ὄρκος βέβαιος.

XXIX

94. τί οὖν ἔδοξε τῷ ἱεροφάντῃ παρεισαγαγεῖν αὐτὸν ὁμνῦντα; ἵνα τὴν ἀσθένειαν διελέγξῃ τοῦ γενητοῦ καὶ διελέγξας ἅμα παρηγορήσῃ· οὐ γὰρ δυνάμεθα διηνεκῶς τὸ ἄξιον τοῦ αἰτίου κεφάλαιον ἐν ψυχῇ ταμιεύεσθαι τῇ ἑαυτῶν, τὸ “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός” (Num. 23, 19), ἵνα πάντα τὰ ἀνθρωπολογούμενα ὑπερκύψωμεν· 95. ἀλλὰ πλείστον μετέχοντες τοῦ θνητοῦ καὶ χωρὶς ἑαυτῶν ἰ ἐπινοῆσαι μηδὲν δυνάμενοι μηδὲ ἐκβῆναι τὰς ἰδίους κήρας ἰσχύοντες, ἀλλ’ εἰς τὸ θνητὸν εἰσδυόμενοι καθάπερ οἱ κοιλία καὶ περὶ ἑαυτοὺς ὥσπερ οἱ ἐχῖνοι σφαιρηδὸν εἰλούμενοι, καὶ περὶ τοῦ μακαρίου καὶ ἀφθάρτου τὰ αὐτὰ ἄ καὶ περὶ ἑαυτῶν δοξάζομεν τὴν μὲν ἀτοπίαν τοῦ λόγου, ὅτι ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον, ἀποδιδράσκοντες, τὴν δὲ ἐν τοῖς ἔργοις ἀσέβειαν, ὅτι ἀνθρωποπαθές, ἐπαναιρούμενοι. 96. διὰ τοῦτο χεῖρας πόδας εἰσόδους ἐξόδους ἔχθρας ἀποστροφὰς ἀλλοτριώσεις ὀργὰς προσαναπλάττομεν, ἀνοικεῖα καὶ μέρη καὶ πάθη τοῦ αἰτίου· ὧν ἐστὶ καὶ ὁ ὄρκος τῆς ἡμετέρας ἐπίκουρος ἀσθενείας. 97. “ἔαν οὖν δῶ σοι ὁ θεός, ἀφελεῖς” (Exod. 13, 11) λέγει Μωυσῆς ὀριζόμενος· μὴ δόντος γὰρ οὐχ ἔξεις, ἐπεὶ πάντα αὐτοῦ κτήματα, καὶ τὰ ἐκτός καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ αἰσθησις καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς καὶ αἱ πάντων ἐνέργειαι καὶ οὐ σὺ μόνος ἀλλὰ καὶ ὁδε ὁ κόσμος· ὅ τι ἂν ἀποτέμνη καὶ διαίρη, τοῦτ’ ἀλλότριον εὐρήσεις· καὶ γὰρ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα καὶ οὐρανὸν καὶ ἀστέρας καὶ ζῶων καὶ φυτῶν ἀφθάρτων τε καὶ φθαρτῶν ἰδέας ἀπάσας οὐκ ἴδια κέκτησαι, ὥσθ’ ὅ τι ἂν αὐτῶν ἱερείου τρόπον προσάγῃς, τὸ θεοῦ προσάξεις κτήμα, οὐ τὸ σαυτοῦ.

XXX

98. παρατήρει δὲ ὡς πάνυ εὐαγῶς ἀπὸ τῶν δοθέντων ἀφελεῖν διείρηται, οὐχ ὅλα προσάγειν τὰ δοθέντα. μυρία γὰρ ἡμῖν ἢ φύσις ἐπιβάλλοντα ἀνθρώπων γένει δεδώρηται, ὧν ἀμέτοχος ἀπάντων ἐστὶν αὐτή, γένεσιν ἀγένητος οὕσα, τροφὴν τροφῆς οὐ δεομένη, αὔξησιν ἐν ὁμοίῳ μένουσα, τὰς κατὰ χρόνον ἡλικίας ἀφαίρεσιν ἢ πρόσθεσιν οὐκ ἐπιδεχομένη, σῶμα ὀργανικὸν ᾧ λαβεῖν, ᾧ δοῦναι, προελθεῖν, ἰδεῖν,

ἀκοῦσαι, προσενέγκασθαι τροφήν, τὴν ἐξικμασθεῖσαν ἀποπέμψασθαι πάλιν, ἀτμῶν ἐπικροῖναι διαφορὰς, λόγῳ χρῆσασθαι γεγωνῶ, πολλὰ καὶ ἄλλα τῶν εἰς τὰς ἀναγκαίαις ἅμα καὶ ὠφελίμους ὑπηρεσίας ἔνεστιν. **99.** ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀδιάφορα ἂν τις εἴποι, τὰ δὲ ὁμολογούμενα ἀγαθὰ δεῖν ἀνήφθαι τὴν φύσιν. φέρ' οὖν ἐξετάσωμεν καὶ τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν τὰ μάλιστα παρ' ἡμῖν θαυμαζόμενα, ὧν ἀπάντων μὲν τυχεῖν κατὰ καιροὺς τοὺς ἀρμόζοντας εὐχόμεθα, τυχόντες δὲ εὐδαιμονέστατοι νομιζόμεθα. **100.** τίς οὖν ἀγνοεῖ ὅτι εὐγηρία καὶ εὐθανασία μέγιστα τῶν ἀνθρωπειῶν ἀγαθῶν ἐστίν, ὧν οὐδετέρου κοινωνὸς ἢ φύσις ἀγήρως τε καὶ ἀθάνατος οὔσα; καὶ τί παράδοξον, εἰ τὸ ἰαγένητον γεννητῶν ἀγαθοῖς οὐκ ἀξιοὶ προσχρῆσθαι, ὅποτε καὶ τὸ γενόμενον αὐτὸ κατὰ τὰς τῶν εἰδῶν εἰς ἃ τέμνεται διαφορὰς ἀνομοίων μεταποιεῖται ἀρετῶν; ἄνδρες γοῦν <οὐ> γυναιξίν οὐδὲ γυναικῆς ἀνδράσιν ἀμιλλήσαιντο ἂν περὶ ὧν μόνοις τοῖς ἑτέροις ἀρμόττει προσεῖναι· ἀλλ' αἱ μὲν γυνάνδρων, εἰ ζηλώσαιεν τὰ ἀνδρῶν, οἱ δὲ ἀνδρογύνων, εἰ τοῖς γυναικῶν ἐπίθοιτο ἐπιτηδεύμασι, δύσκειαν οἴσονται. **101.** ἐνίας δὲ ἀρετὰς ἢ φύσις οὕτως διακέκρικεν, ὡς μηδὲ ἐξ ἐπιτηδεύσεως εἰς κοινωνίαν ἀχθῆναι δύνασθαι· τὸ γοῦν σπείρειν καὶ γεννᾶν κατ' ἀρετὴν ἀνδρῶν ἴδιον, οὐκ ἂν εὖροι τοῦτό γε γυνή· καὶ μὴν ἀγαθὸν οὔσαν γυναικῶν εὐτοκίαν ἀνδρὸς οὐ δέχεται φύσις. ὥστε οὐδὲ τὸ “ὡς ἄνθρωπος” (Deut. 1, 31) ἐπὶ θεοῦ κυριολογεῖται, κατάχρησις δὲ ὀνομάτων ἐστὶ παρηγοροῦσα τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. ἀφελεῖς οὖν, ὧ ψυχῇ, πᾶν γενητὸν θνητὸν μεταβλητὸν βέβηλον ἀπὸ ἐννοίας τῆς περὶ θεοῦ τοῦ ἀγενήτου καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀτρέπτου καὶ ἀγίου καὶ μόνου μακαρίου.

XXXI

102. τὸ δὲ “παντὸς διανοίγοντος μήτραν τὰ ἀρσενικά τῷ κυρίῳ” (Exod. 13, 12) φυσικώτατα ἔχει. ὥσπερ γὰρ ταῖς γυναιξὶ πρὸς ζῶων γένεσιν οἰκειότατον μέρος ἢ φύσις ἔδωκε μήτραν, οὕτως πρὸς γένεσιν πραγμάτων ὥρισεν ἐν ψυχῇ δύναμιν, δι' ἧς κυφορεῖ καὶ ὠδίνει καὶ ἀποτίκει πολλὰ διάνοια. **103.** τῶν δὲ ἀποκουμένων ἐννοημάτων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, καθάπερ ἐπὶ ζῶων εἶναι συμβέβηκε· θήλυ μὲν οὖν ἔγγονον ψυχῆς ἐστὶ κακία καὶ πάθος, οἷς καθ' ἕκαστον τῶν ἐπιτηδεύματων ἐκθηλυνόμεθα, ἄρρεν δὲ εὐπάθεια καὶ ἀρετὴ, ὑφ' ὧν ἐγειρόμεθα καὶ ῥωννύμεθα. τούτων δὲ τὴν μὲν ἀνδρωνίτιν ἐστὶαν πᾶσαν ἀνιερωτέον θεῶ, τὴν δὲ γυναικωνίτιν ἀπονεμητέον ἑαυτοῖς· διὸ καὶ προστέτακται “πᾶν διανοίγον μήτραν, τὰ ἀρσενικά, τῷ κυρίῳ.”

XXXII

104. ἀλλὰ καὶ “παντὸς” φησὶ “διανοίγοντος μήτραν ἐκ τῶν βουκολίων ἐν τοῖς κτήνεσιν ὅσα ἂν γένηται σοι τὰ ἀρσενικά τῷ κυρίῳ” (Exod. 13, 12). εἰπὼν περὶ τῶν τοῦ ἡγεμονικοῦ γεννημάτων ἄρχεται διδάσκειν καὶ περὶ τῶν τοῦ ἀλόγου, ὅπερ αἱ αἰσθήσεις κεκλήρωται, ἃς κτήνεσιν ἀπεικάζει. θρεμμάτων δὲ ὅσα ἐν βουκολίοις ἀνατρέφεται τιθασὰ καὶ χειροθήη, ἅτε ὑπὸ ἐπιστάτου φροντίδος ἀγόμενα βουκόλου· τὰ μὲν γὰρ ἄφετα καὶ ἀπελευθεριάζοντα ἐρημῖα τοῦ πραῦνοντος ἐξαγριαίνεται, ὧν δὲ ἡγεμόνες αἰπόλοι βουκόλοι νομεῖς, τῶν καθ' ἕκαστον εἶδος ἐπιστάται ζῶων, ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης ἡμεροῦται. **105.** πέφυκεν ἰ οὖν καὶ τὸ αἰσθήσεων γένος τῇ μὲν ἀτίθασον τῇ δ' εἶναι χειροθήη· ἀτίθασον μὲν ὅταν ἀφηνιάσῃ ὥσπερ βουκόλου τοῦ νοῦ φέρηται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀλόγως αἰσθητά, ἡμερον δὲ ὅταν ὑπεῖξῃ πειθηνίως τῷ τοῦ συγκρίματος ἡγεμόνι λογισμῶ κυβερνᾶται τε καὶ ἠνιοχῆται πρὸς αὐτοῦ. **106.** ὅσα μὲν οὖν ἂν ἴδη ἢ ἀκούσῃ ἢ συνόλως αἰσθηται κατὰ τὴν ἐπικέλευσιν τοῦ νοῦ, πάντα ἐστὶν ἄρρενα καὶ τέλεια, προσγίνεται γὰρ ἐκάστω τὸ εὖ· ὅσα δ' ἂν χωρὶς ἡγεμόνος, ὑπὸ ἀναρχίας ὥσπερ πόλιν τὸ σῶμα ἡμῶν διόλλυσι. πάλιν οὖν καὶ τῶν αἰσθήσεων τὰς μὲν ἐπομένας τῷ νῷ κινήσεις, αἵπερ ἐξ ἀνάγκης ἀμείνους εἰσίν, ὁμολογητέον κατὰ θεὸν συμβαίνειν, τὰς δὲ ἀφηνιαζούσας ἀναθετέον ἑαυτοῖς ἀλόγως ὑπὸ τῆς τῶν ἐκτὸς αἰσθητῶν φορᾶς ἀγομένους.

XXXIII

107. ἀλλ' οὐ μόνον ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ φυράματος ὅλου προστέταχεν ἀφαιρεῖν. ἡ δὲ πρόσταξις ἐστὶ τοιάδε· “καὶ ἔσται, ὅταν ἐσθίητε ἀπὸ τῶν ἄρτων τῆς γῆς, ἀφελεῖτε ἀφαιρέμα ἀφόρισμα

τῷ κυρίῳ· ἀπαρχὴν φυράματος ὑμῶν ἄρτον, ἀφαίρεμα ἀφελεῖτε αὐτόν· ὡς ἀφαίρεμα ἀπὸ ἄλωνος, οὕτως ἀφελεῖτε” (Num. 15, 19, 20). **108.** τὸ τοίνυν φύραμα κυρίως, εἰ χρὴ τάληθες εἰπεῖν, ἡμεῖς ἐσμεν αὐτοί, συμπεφορημένων καὶ συγκεκριμένων πλείστων οὐσιῶν, ἵνα ἀποτελεσθῶμεν· ψυχρὸν γὰρ θερμῷ καὶ ξηρὸν ὑγρῷ, δυνάμεις ἐναντίας, ἀναμίξας καὶ ἀνακερασάμενος ὁ ζωοπλάστης ἐν ἑκ πασῶν ἕκαστον ἡμῶν ἀπειργάζετο συμφόρημα, ἀφ’ οὗ καὶ φύραμα εἶρηται. τούτου τοῦ συμφορήματος, ὁ ψυχὴ καὶ σῶμα δύο τὰ ἀνωτάτω τμήματα κεκλήρωται, τὰς ἀπαρχὰς ἀνιερωτέον. **109.** ἀπαρχαὶ δὲ εἰσιν ἅγια κινήσεις αἱ κατ’ ἀρετὴν ἑκατέρου, διὸ καὶ ἄλλω παραβέβληται καθάπερ οὖν ἐν ταῖς ἄλωσι πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα καθ’ ἑαυτὰ χωρίζεται, ἀθέρους δὲ καὶ ἄχυρα καὶ εἰ τις ἄλλος φορυτὸς ἐτέρωσε σκίδναται, οὕτως καὶ παρ’ ἡμῖν τὰ μὲν ἐστὶν ἄριστα καὶ ὠφέλιμα καὶ τὰς ἀληθεῖς τροφὰς παρέχοντα, δι’ ὧν ὁ ὀρθὸς ἀποτελεῖται βίος, ἄπερ ἀναθετέον θεῷ, τὰ δὲ ἄλλα ὅσα μὴ θεῖα ὑπολειπτέον ὥσπερ σκύβαλα γένει τῷ θνητῷ. **110.** ἀπὸ μὲν οὖν τούτων ἀφαιρετέον. εἰσὶ δὲ δυνάμεις ἀμιγεῖς κακίας ὅλαι δι’ ὧν, ἄς οὐ θέμις ἀκρωτηριάζειν διαιροῦντας, αἱ ἐοικυῖαι ταῖς ἀμερίστοις θυσίαις, ὀλοκαυτώμασιν, ὧν ἑναργὲς παράδειγμα ὁ Ἰσαάκ, ὃν ἱερείου τρόπον ἀνάγειν ἰ προστέτακται μηδενὸς πάθους φθοροποιῶν μεμοιραμένον. **111.** λέγεται δὲ καὶ δι’ ἐτέρων· “τὰ δῶρά μου, δόματα μου, καρπώματά μου διατηρήσετε προσφέρειν ἐμοὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς μου” (Num. 28, 2), οὐκ ἀφαιροῦντες οὐδὲ διανέμοντες, ἀλλ’ ἐμπλεα καὶ ὀλόκληρα καὶ τέλεια προσάγοντες· ἑορτὴ γὰρ ψυχῆς ἢ ἐν ἀρεταῖς εὐφροσύνη τελείαις, τέλειαι δὲ αἱ κηρῶν ἀμέτοχοι, ὅσας τὸ ἀνθρώπειον γένος χωρεῖ. μόνος δὲ ἑορτάζει τὴν τοιαύτην ἑορτὴν ὁ σοφός, τῶν δὲ ἄλλων οὐδὲ εἰς· ἄγευστον γὰρ παθῶν ἢ κακιῶν ψυχὴν εὐρεῖν σπανιώτατον.

XXXIV

112. ἀποδοὺς οὖν τὸν περὶ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς λόγον ἡγεμονικοῦ τε καὶ ὑπηκόου καὶ τί ἐστὶν ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἄρρεν ἢ θῆλυ, μετὰ ταῦτα περὶ τῶν ἀκολουθῶν ἐκδιδάσκει. σαφῶς γὰρ εἰδὼς ὅτι δίχα πόνου καὶ ἐπιμελείας οὐχ οἷόν τε γενεᾶς τῆς ἄρρενος ἐπιλαχεῖν, φησὶν ἐξῆς· “πᾶν διανοῖγον μήτρην ὄνου ἀλλάξεις προβάτω” (Exod. 13, 13), ἴσον τῷ πάντα πόνον ἀντικαταλλάττου προκοπῆς· πόνου μὲν γὰρ ὄνος – τλητικὸν γὰρ τὸ ζῶον –, προκοπῆς δὲ πρόβατον, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοῦνομα, σύμβολον. **113.** ἴθι οὖν ἐπὶ τὴν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα διδακτὰ μελέτην, μὴ ὀλιγώρως μὴδὲ ῥαθύμως ἀλλὰ μετὰ φροντίδος τῆς πάσης παρεσκευακῶς τὴν σαυτοῦ διάνοιαν ὑποστήναι καρτερῶς πάντα κάματον, καὶ σπούδαζε μὴ ὑπὸ ἀτελοῦς κατασχεθῆναι πόνου, προκοπὴν δὲ καὶ βελτίωσιν ἐπὶ τὸ εὐκλεέστατον ἄγοντα τέλος εὐρέσθαι· προκοπῆς γὰρ χάριν οἰστὸς ὁ πόνος. **114.** ἐὰν δὲ ἄρα σὺ μὲν ἀναδέχη τὸν ἐκ τοῦ πονεῖν κάματον, ἢ δὲ φύσις μὴδὲν ἐπιδιδῶ πρὸς τὸ ἄμεινον ἐναντιουμένη ταῖς ἐκ προκοπῆς βελτιώσεσι, μετατραπόμενος ἡρέμει χαλεπὸν γὰρ ἐναντιοῦσθαι φύσει. διὸ καὶ προστίθησιν· “ἐὰν δὲ” φησὶ “μὴ ἀλλάξης, λυτρώση αὐτό” (Exod. 13, 13), ὅπερ ἐστίν, ἐὰν μὴ δυνηθῆς προκοπὴν ἀλλάξασθαι τοῦ πονεῖν, μέθες καὶ τὸν πόνον· τὸ γὰρ λυτρώσασθαι τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν, ἐλευθερῶσαι τὴν ψυχὴν ἀνηνύτου καὶ ἀτελοῦς φροντίδος.

XXXV

115. λέγω δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀρετῶν ἀλλὰ περὶ τῶν μέσων τεχνῶν καὶ ὧν ἄλλων ἀναγκαίων περὶ τε σώματος ἐπιμέλειαν καὶ τὴν τῶν ἐκτὸς περιουσίαν πραγματεύονται, ἐπεὶ ὁ γε περὶ ἀγαθῶν καὶ καλῶν τελείων πόνος, ἰ κὰν ὑστερίζῃ τοῦ τέλους, ἱκανὸς ἐξ ἑαυτοῦ προωφελῆσαι τοὺς χρωμένους, τὰ δὲ ὅσα ἐκτὸς ἀρετῆς, ἐὰν μὴ προσγένηται τὸ πέρας, ἀνωφελῆ πάντα ὥσπερ ἐπὶ ζῶων, ἐὰν ἀφέλης κεφαλὴν, οἴχεται τᾶλλα· κεφαλὴ δὲ πραγμάτων ἐστὶ τὸ τέλος αὐτῶν, ἃ ζῆ μὲν τρόπον τινὰ ἐφαρμοζομένου, θνήσκει δὲ, ἐὰν ἐκτεμείν καὶ ἀκρωτηριάζειν ἐθέλης. **116.** ὥστε καὶ ἀθληταὶ μὴ δυνάμενοι νικηφορεῖν, αἰεὶ δὲ ἠττώμενοι, καταλυέτωσαν· καὶ εἰ τις ἔμπορος ἢ ναύκληρος θαλαττεύων ἐπαλλήλοις κακοπραγίαις χρῆται, μετατραπόμενος ἡρεμείτω· ὅσοι τε τὰς μέσας ἐπιτηδεύσαντες τέχνας μὴδὲν ἠδυνήθησαν διὰ σκληρότητα φύσεως μάθημα παραδέξασθαι, ἐπαινέτοὶ καταλύοντες· οὐ γὰρ ἔνεκα ἀσκήσεως ἀσκέεται τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τοῦ πρὸς ὃν ἀναφέρεται σκοποῦ. **117.** ἐὰν οὖν ἐμποδοστατῆ πρὸς τὰς ἀμείνους ἐπιδόσεις ἢ φύσις, μὴ ἀνόνητα ἀντιτείνωμεν, συμπραττούσης δὲ ἀπαρχαῖς καὶ τιμαῖς γεραίρωμεν τὸ θεῖον, αἱ λύτρα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς εἰσι, δεσποτῶν ἀνημέρων αὐτὴν ἀπαλλάττουσαι καὶ εἰς ἐλευθερίαν ἐξαιρούμεναι.

XXXVI

118. καὶ γὰρ τοὺς Λευίτας ὁμολογεῖ Μωυσῆς τοὺς ἀντὶ τῶν πρωτοτόκων γενομένους θεραπευτὰς τοῦ μόνου ἀξίου θεραπεύεσθαι λύτρα τῶν ἄλλων ἀπάντων εἶναι· “κἀγὼ” γὰρ φησιν “ἰδοὺ εἴληφα τοὺς Λευίτας ἐκ μέσου <τῶν> υἰῶν Ἰσραὴλ ἀντὶ παντὸς πρωτοτόκου διανοίγοντος μήτραν παρὰ τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ· λύτρα αὐτῶν ἔσονται, καὶ ἔσονται ἐμοὶ οἱ Λευῖται. ἐμοὶ γὰρ πᾶν πρωτότοκον· ἐν ἡμέρᾳ ἐπάταξα πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἠγίασα ἐμοὶ πᾶν πρωτότοκον ἐν Ἰσραὴλ” (Num. 3, 12. 13).

119. ὁ καταπεφευγὼς ἐπὶ θεὸν καὶ ἰκέτης αὐτοῦ γεγονὼς λόγος ὀνομάζεται Λευίτης· τοῦτον ἐκ τοῦ μεσαιτάτου καὶ ἡγεμονικωτάτου τῆς ψυχῆς λαβὼν, τουτέστι προσλαβόμενος καὶ προσκληρώσας ἑαυτῷ, τῆς τῶν πρεσβείων ἠξίωσε μερίδος· ὥστε ἐνθένδε δῆλον εἶναι, ὅτι ὁ μὲν Ρουβὴν τοῦ Ἰακώβ, ὁ δὲ Λευὶ τοῦ Ἰσραὴλ πρωτότοκός ἐστιν, ὁ μὲν τὰ χρόνου, ὁ δὲ τὰ ἀξιώματος καὶ δυνάμεως φερόμενος πρεσβεῖα· **120.** πόνου μὲν γὰρ καὶ προκοπῆς, ὧν Ἰακώβ σύμβολον, τὸ εὐφυὲς ἀρχή, καθ’ ὃ Ρουβὴν καλεῖται, θεωρίας δὲ τῆς τοῦ μόνου σοφοῦ, καθ’ ἣν Ἰσραὴλ τέτακται, πηγή τὸ θεραπευτικῶς ἔχειν αὐτοῦ, θεραπείας δὲ ὁ Λευὶ ἐστὶ σημεῖον. καθάπερ οὖν τῶν Ἡσαῦ πρωτοτοκίων κληρονόμος Ἰακώβ ἀνευρίσκειται, ἡ τῆς περὶ κακίαν σπουδῆς ἠττωμένης τοῦ πρὸς τὸ καλὸν πόνου, οὕτως καὶ τὰ Ρουβὴν πρεσβεῖα τοῦ εὐφυοῦς ὁ κεχρημένος ἀρετῆ τελεία Λευὶ οἴσεται· τῆς δὲ τελειότητος δείγμα ἐναργέστατον πρόσφυγα γενέσθαι θεοῦ καταλιπόντα τὴν τῶν ἐν γενέσει πραγματείαν.

XXXVII

121. ταῦτ’ ἐστὶ κυρίως εἰπεῖν τὰ ψυχῆς ἐλευθερίας ἐφιεμένης σῶστρά τε καὶ λύτρα. μήποτε δὲ καὶ δόγμα εἰσηγεῖται σφόδρα ἀναγκαῖον, ὅτι πᾶς σοφὸς λύτρον ἐστὶ τοῦ φαύλου, μὴδ’ ἂν πρὸς ὀλίγον χρόνον ἐξαρκέσαντος, εἰ μὴ ἐλέω καὶ προμηθείᾳ χρώμενος ἐκεῖνος προϋνόει τῆς διαμονῆς αὐτοῦ, καθάπερ ἰατρὸς τοῦ νοσοῦντος ἀντιτεταγμένος τοῖς ἀρρωστήμασι καὶ πρᾶότερα κατασκευάζων αὐτὰ ἢ συνόλως ἀναιρῶν, εἰ μὴ που μετὰ φορᾶς ἀνεπισχέτου βιασάμενα καὶ τὴν τῆς θεραπείας ὑπερβάλλοι φροντίδα.

122. οὕτως γὰρ καὶ Σόδομα φθείρεται, μηδενὸς οἶα ἐπὶ πλάστιγγος ἀμυθήτω πλήθει κακῶν ἀντιρρέψαι δυνηθέντος ἀγαθοῦ· ὡς εἴ γε ὁ πεντηκοστὸς λόγος εὐρέθη, καθ’ ὃν ἄφεις ψυχῆ δουλείας καὶ παντελῆς ἐλευθερία προκηρύττεται (Lev. 25, 10), ἢ τις τῶν μετ’ αὐτὸν ἀριθμῶν, οὓς ὁ σοφὸς Ἀβραάμ καταλέγεται μέχρι τῆς κατὰ παιδείαν ὀρίζων δεκάδος τὴν ὕφεισιν, οὐκ ἂν οὕτως ἀκλεῶς ὁ νοῦς ἐφθάρη (Gen. 18, 24 sqq.). **123.** πειρᾶσθαι μέντοι δεῖ καὶ τοὺς πάντως ὑπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς διαφθορησομένους κακίας ὡς οἶόν τε διασῶζειν μιμουμένους τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἰατρῶν, οἱ, κὰν ὀρώσιν ἀδύνατον τοῖς κάμνουσι τὸ σῶζεσθαι, προσφέρουσι τὴν θεραπείαν ὅμως ἄσμενοι, τοῦ μὴ τῆ παρ’ αὐτοὺς ὀλιγορία δοκεῖν συμβῆναι τι τῶν παρὰ γνώμην· εἰ δέ τι καὶ μικρὸν ὅσον ὑγείας σπέρμα ἐμφαίνοιτο, τοῦτο ὥσπερ ἐμπύρευμα πάσαις ἐπιμελείαις ζωπυρητέον· ἐλπίς γὰρ μηκυνθέντος καὶ συναυξηθέντος ἀμείνων καὶ ἀπταιστοτέρω χρήσασθαι τῷ βίῳ. **124.** ἔγωγ’ οὖν ὅταν τινὰ τῶν σπουδαίων διαιτώμενον κατ’ οἰκίαν ἢ κατὰ πόλιν θεάσωμαι, τὴν οἰκίαν ἢ τὴν πόλιν ἐκείνην εὐδαιμονίζω καὶ οἶομαι τὴν τε τῶν παρόντων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν βέβαιον καὶ τὴν τῶν ἀπόντων προσδοκίαν τελεσφορομένην σχήσειν, τοῦ θεοῦ τὸν ἀπεριόριστον καὶ ἀπερίγραφον πλοῦτον αὐτοῦ διὰ τοὺς ἀξίους καὶ τοῖς ἀναξίους δωρουμένου· καὶ εὐχομαι ὡς πολυχρονιωτάτους αὐτούς, ἐπειδὴ ἀγήρως οὐκ ἔνεστι, γενέσθαι, νομίζων ἐπὶ τοσοῦτον παραμένειν ἀνθρώποις τὰ ἀγαθὰ, ἐφ’ ὅσον ἂν οὗτοι χρόνον ζῆν ἢ δυνηθῶσιν. **125.** ὅταν οὖν ἡ ἰδῶ ἢ ἀκούσω τινὰ αὐτῶν τεθνεῶτα, σφόδρα κατηφῶ καὶ ἄχθομαι καὶ οὐ μᾶλλον αὐτοὺς ἢ τοὺς ζῶντας ὀλοφύρομαι· τοῖς μὲν γὰρ ἀκολουθία φύσεως τὸ ἀναγκαῖον ἀποβῆναι τέλος, βίον μὲν εὐδαίμονα εὐκλεᾶ δὲ θάνατον ἐνδεξαμένοις, τοὺς δὲ ἐρήμους μεγάλης καὶ δυνατῆς χειρός, δι’ ἣν ἐσφάζοντο, ἀπολειφθέντας ταχὺ δὴ μάλα τῶν ἰδίων αἰσθήσεσθαι κακῶν, εἰ μὴ πάλιν ἀντὶ τῶν προτέρων ἢ φύσις ὥσπερ δένδρω τοὺς ἤδη πεπανθέντας καρποὺς ἀποβάλλοντι νέους ἐτέρους ἀναβλαστῆσαι παρασκευάσει πρὸς τροφήν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν χρῆσθαι δυναμένων. **126.** ὥσπερ οὖν τῶν πόλεων τὸ ἐχυρώτατον εἰς διαμονὴν ἄνδρες εἰσὶν ἀγαθοί, οὕτως καὶ τῆς περὶ ἕκαστον ἡμῶν πόλεως, ἢ συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, τὸ βεβαιότατον εἰς ἴδρυσιν ἔλαχον οἱ φρονήσεως καὶ ἐπιστήμης ἐρασταὶ λόγοι, οὓς ὁ νομοθέτης μεταφορᾷ χρώμενος λύτρα καὶ πρωτοτόκους καλεῖ δι’ ἃς εἶπον αἰτίας ἤδη. **127.** ταῦτη καὶ τὰς πόλεις τῶν Λευιτῶν “λυτρωτὰς διὰ παντὸς” εἶναι φησιν (Lev. 25, 32), ὅτι ὁ θεοῦ θεραπευτῆς

αἰώνιον ἐλευθερίαν κεκάρπωται κατὰ τὰς συνεχεῖς τροπὰς τῆς ἀεικινήτου ψυχῆς ἰάσεις δεχόμενος ἐπαλλήλους· τὸ γὰρ λυτρωτὰς μὴ ἅπαξ ἀλλὰ διὰ παντός, ὡς φησι, γίνεσθαι τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν, αἰεὶ μὲν τρέπεσθαι, αἰεὶ δὲ ἐλευθεροῦσθαι, τῆς μὲν τροπῆς διὰ τὸ φύσει θνητὸν ἐγγινομένης, τῆς δὲ ἐλευθερίας χάριτι τοῦ εὐεργέτου, ὃν κληρὸν ἔλαχεν, βεβαιουμένης.

XXXVIII

128. ἄξιον δὲ μὴ παρέργωγς σκέψασθαι, τί δὴ ποτε τὰς πόλεις τῶν Λευιτῶν ἀνήκε τοῖς φυγάσι, τοῖς ἱερωτάτοις τοὺς ἀνιέρους εἶναι δοκοῦντας συνοικεῖν ἀξιώσας· οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρᾶσαντες. λεκτέον οὖν πρῶτον μὲν τὰκόλουθον τῷ πάλαι λεχθέντι, ὅτι ὁ σπουδαῖος τοῦ φαύλου λύτρον, ὡστ' εἰκότως πρὸς τοὺς ἱερωμένους οἱ διαμαρτάνοντες ἀφίξονται τοῦ καθαρθῆναι χάριν· ἐπειθ' ὅτι φυγάδας οἱ Λευῖται προσίενται καὶ αὐτοὶ δυνάμει φυγάδες ὄντες· **129.** ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τῶν πατρίδων ἐλαύνονται, οὕτως καὶ οὗτοι καταλελοίπασιν τέκνα, γονεῖς, ἀδελφούς, τὰ οἰκειότατα καὶ φίλτατα, ἵνα ἀντὶ θνητοῦ τὸν ἀθάνατον κληρὸν εὗρῶνται· διαφέρουσι δὲ ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἀβούλητος ἢ φυγὴ δι' ἔργον ἀκούσιον, τούτοις δὲ ὁ δρασμὸς ἐκούσιος δι' ἔρωτα τῶν ἀρίστων, καὶ ὅτι τοῖς μὲν οἱ Λευῖται καταφυγῆ, τοῖς δὲ Λευίταις ὁ πάντων ἡγεμὼν ἐστίν, ἵν' οἱ ἴ μὲν ἀτελεῖς νόμον ἔχῃσι τὸν ἱερὸν λόγον, οὗτοι δὲ τὸν ᾧ ἱερῶνται θεόν. **130.** ἔτι γε μὴν οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρᾶσαντες τὰς αὐτὰς τοῖς Λευίταις πόλεις ἔλαχον οἰκεῖν, ὅτι καὶ οὗτοι διὰ φόνον ὅσιον προνομίας ἠξιώθησαν· ὅτε γοῦν ἡ ψυχὴ τραπέισα τὸν Αἰγύπτιον θεόν, τὸ σῶμα, ὡς χρυσὸν ἐξετίμησε, τόθ' οἱ ἱεροὶ λόγοι πάντες αὐτοκέλευστοι μεθ' ὅπλων ὀρμήσαντες ἀμυντηρίων, τῶν κατ' ἐπιστήμην ἀποδείξεων, ἡγεμόνα προστησάμενοι καὶ στρατηγὸν τὸν ἀρχιερέα καὶ προφήτην καὶ φίλον τοῦ θεοῦ Μωυσῆν πόλεμον ἀκήρυκτον ὑπὲρ εὐσεβείας ἐπολέμουν καὶ οὐ πρότερον ἀπηλλάγησαν, ἢ πάντα τὰ τῶν ἐναντιουμένων δόγματα καταλύσαι ὡστ' εἰκότως σύνοικοι γεγόνασιν οἱ τὰς ὁμοίας εἰ καὶ μὴ τὰς πράξεις ἐργασάμενοι.

XXXIX

131. ἄδεται δὲ τις καὶ τοιοῦτος ἐν ἀπορρήτοις λόγοις, ὃν ἀκοαῖς πρεσβυτέρων παρακατατίθεσθαι χρὴ νεωτέρων ὧτα ἐπιφράξαντας. τῶν γὰρ περὶ τὸν θεὸν δυνάμεων ἀρίστων πασῶν μία οὖσα ταῖς ἄλλαις ἰσότημος ἢ νομοθετικῆ – νομοθέτης γὰρ καὶ πηγὴ νόμων αὐτός, ἀφ' οὗ πάντες οἱ κατὰ μέρος νομοθεταὶ – διχῆ πέφυκε τέμνεσθαι, τῇ μὲν εἰς εὐεργεσίαν κατορθούντων, τῇ δὲ εἰς κόλασιν ἀμαρτανόντων. **132.** τοῦ μὲν οὖν προτέρου τμήματος ὑπηρετῆς ὁ Λευίτης ἐστί· τὰς γὰρ λειτουργίας ἀπάσας ἀναδέχεται, ὅσαι πρὸς ἱερωσύνην ἀναφέρονται τελείαν, καθ' ἣν διασυνίσταται καὶ γνωρίζεται τὸ θνητὸν θεῷ, ἢ δι' ὀλοκαυτωμάτων ἢ διὰ σωτηρίων ἢ διὰ μετανοίας ἀμαρτημάτων· τοῦ δὲ δευτέρου καὶ κολαστηρίου τμήματος οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρῶντες ὑπηρεταὶ γεγόνασι. **133.** καὶ μαρτυρεῖ Μωυσῆς φάσκων· “ὁ δὲ οὐχ ἑκόν, ἀλλ' ὁ θεὸς παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ” (Exod. 21, 13), ὡστε τὰς μὲν τούτου χεῖρας ὀργάνων τρόπον παραλαμβάνεσθαι, τὸν δὲ διὰ τούτων ἀοράτως ἐνεργοῦντα ἕτερον εἶναι, τὸν ἀόρατον. συνοικεῖτωσαν οὖν δύο θεράποντες τῶν νομοθετικῆς ὑπηρεταὶ δυεῖν εἰδῶν, τοῦ μὲν πρὸς εὐεργεσίαν ὁ Λευίτης, τοῦ δὲ πρὸς κόλασιν ὁ ἀκουσίως ἀνελῶν. **134.** “ἐν ἣ” δὲ φησὶν “ἡμέρα ἐπάταξα πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἡγίασα ἐμοὶ πᾶν πρωτότοκον ἐν Ἰσραὴλ” (Num. 3, 13), οὐχ ἵνα τοῦθ' ὑποτοπήσωμεν, ὅτι κατ' ἐκεῖνον μόνον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐπλήγη τὴν μεγάλην πληγὴν φθορᾶ τῶν πρωτοτόκων Αἰγύπτου, οἱ Ἰσραὴλ πρωτότοκοι ἐγένοντο ἅγιοι, ἀλλ' ὅτι καὶ πάλαι καὶ νῦν καὶ αὐθις καὶ αἰεὶ τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ ψυχῆς πέφυκεν· ὅταν τὰ τοῦ τυφλοῦ πάθους ἡγεμονικώτατα διαφθαρεῖ, τῆνικαῦτα τὰ τοῦ θεοῦ ὀξυδερκῶς ὀρῶντος πρεσβύτερα καὶ ἰ τίμια ἔκγονα γίνεται ἅγια. **135.** κακίας γὰρ ἔξοδος ἀρετῆς εἴσοδος ἐργάζεται, ὡς καὶ τούναντίον ὑπεκστάντος ἀγαθοῦ τὸ ἐφεδρεῦον κακὸν ἐπεισέρχεται· ὅσον οὐδέπω γοῦν ἐξηλθεν Ἰακώβ (Gen. 27, 30), καὶ πάρεστιν ἐπὶ τὴν πανδεχῆ διάνοιαν Ἰησαῦ ἀντὶ τῶν ἀρετῆς τύπων ἐνσφραγιούμενος κακίας, ἣν δύνηται, χαρακτηρᾶς· ἀλλ' οὐκ ἂν ἰσχύσαι τοῦτ' ἐργάσασθαι, πτερνισθεῖς γὰρ καὶ κληρονομηθεῖς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ λήσεται φθάσαντος πρὶν ἢ παθεῖν ἀμύνασθαι.

XL

136. Προσάγει δ' οὐ μόνον ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τὰς ἀπαρχὰς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων, ἐμφαίνων ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς γεγηθότα καὶ πίονα καὶ φυλακτικά καὶ χαρτὰ πάντα θεῶ παραχωρητέον. ὁρῶ δ' ἔγωγε καὶ ἐν ταῖς τῶν θυσιῶν διατάξεσι τρία προστεταγμένον ἀναφέρειν ἀπὸ τῶν ἱερείων τὰ πρῶτα, στέαρ καὶ νεφροὺς καὶ λοβὸν ἥπατος (Lev. 3, 3 ss.), περὶ ὧν κατ' ἰδίαν λέξομεν, οὐδαμοῦ δὲ ἐγκέφαλον ἢ καρδίαν, ἅπερ εἰκὸς ἦν πρὸ τῶν ἄλλων καθαγίζεσθαι, εἴ γε καὶ κατὰ τὸν νομοθέτην ἐν τῷ ἐτέρῳ τούτων τὸ ἡγεμονικὸν ἀνωμολόγηται. **137.** ἀλλὰ μήποτε ὁσίως πάνυ κακὸν περισκέψεως ἀκριβοῦς αὐτὰ εἰς τὸν τοῦ θεοῦ βωμὸν οὐκ ἀνήκεν, ὅτι τὸ ἡγεμονικὸν κατὰ ἀμερῆ χρόνων διαστήματα πολλὰς πρὸς ἐκάτερον τό τε εὖ καὶ χειρὸν τροπὰς λαμβάνον καὶ διαλλάττοντας ἀεὶ τύπους δέχεται τοτὲ μὲν καθαροῦ καὶ δοκίμου τοτὲ δὲ παρακεκομμένου καὶ κιβδήλου νομίσματος. **138.** τὴν δεδεγμένην οὖν χώραν ἄμφω τὰ μαχόμενα καλὸν τε καὶ αἰσχρὸν καὶ πρὸς ἐκάτερον ὠκειωμένην καὶ τὴν ἴσην τιμὴν ἀμφοτέροις ἀπονέμουσαν οὐχ ἤττον ἀναγνον ἢ εὐαγῆ κρίνας ὁ νομοθέτης ἀπὸ τοῦ θείου βωμοῦ κατεβίβασε· τὸ γὰρ αἰσχρὸν βέβηλον, τὸ δὲ βέβηλον πάντως ἀνίερρον. **139.** τοῦτο δὲ τὸ ἡγεμονικὸν διακεχώρικεν· εἰ δ' ἐπίκρισιν πάσχοι, τηνικαῦτα πάντων τῶν μερῶν κεκαθαρμένων ἀκηλίδωτον ἄχραντον ὀλοκαυτωθήσεται· νόμος γὰρ ὀλοκαυτωμάτων οὗτος, μηδὲν ἔξω τροφῆς σκυβάλων καὶ δέρματος, ἃ σωματικῆς ἀσθενείας δείγματα, οὐχὶ κακίας, ἐστίν, ὑπολείπεσθαι τῷ γενητῷ, τὰ δ' ἄλλα ὅσα ψυχὴν ὀλόκληρον κατὰ πάντα τὰ μέρη παρέχεται ὀλοκαυτοῦν θεῶ.